

Domišljanje srednjovjekovnog*

Polazeći od sadržaja gradskog murala, razmatra se medievalizam, njegove ideje, područje istraživanja i odnos s medievistikom. Pritom se sagledava niz problema povezanih uz oblikovanje popularnog (i znanstvenog) shvaćanja srednjovjekovlja u suvremenosti i shvaćanja povijesti u prošlosti uopće. Tako se posredno ukazuje na neka od bitnih pitanja svrbe historije te pozicioniranja historičara u istraživanju. U konačnici, premda medievalizam zahvaća širok spektar (ne)znanstvenih područja, nastoje se potaknuti medievalistička istraživanja dosad na rubu zanimanja hrvatske historiografije i znanosti.

Ključne riječi: medievalizam, medievistika, povijest, historiografija, historijsko istraživanje, hrvatsko srednjovjekovlje

Katkad se zateknem u betonskom hladu nadsvodene terase koja svojim zidićem s ostalim zgradama i dvorištima nekadašnjih industrijskih postrojenja zatvara blok sportskih terena i dječjeg igrališta. Jedna od tih zgrada je i škola, što terasu čini osobito pogodnom za kraćenje vremena roditeljima u iščekivanju pomlatka s različitih aktivnosti. Posebice je bitno da su te aktivnosti strukturirane, to nosi dodatne bodove za budućnost, što se ne može reći za poduhvate na nekoliko penjalica s one strane zidića. Vratolomije i mala škola kaskaderstva ponad gumirane podloge izazivaju ritmično poskakivanje svih skrbnika uhvaćenih u krivnji zbog rizične odluke zauzimanja mjesta na terasi. Ugodan razgovor zamro je kada sam na suprotnoj strani bloka ugledao košarkaša. Trica-slobodno-trica-slobodno-slobodno-trica, izmjenjivao je pozicije sve dok se nakon 8 minuta napokon nije zasitio samonametnutog slijeda. Kada je počeo neobavezno trčkarati polovicom terena i gađati koš iz raznih uglavnom nemogućih situacija, konačno sam shvatio što me je toliko dugo fiksiralo na njega. Nije to bila činjenica da sve to vrijeme nijednom nije promašio koš, nego mural na stražnjem zidu zgrade uz košarkaško igralište.

* Rad je sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom Topografija vlasti: istočnojadranski gradovi u srednjovjekovnim prostorima vlasti (TOPOS), IP-2019-04-2055, te projektom Anžuvinski *archiregnum* u srednjoistočnoj i jugoistočnoj Europi u 14. stoljeću: pogled s periferije (AAPSP), IP-2019-04-9315.

Na vrhu trobojnice stajalo je „lijepa naša Domovino, oj junačka zemljo mila,“ a crvena podloga pretvarala se u cijedenu krv prema bijeloj, na kojoj su dijelom bila apstraktno razbacana polja šahovnice, a dijelom iz dna plave boje iznicali likovi Grgura Ninskog, kralja Tomislava, pročelje šibenske katedrale te dio bedema Velikoga Tabora većim dijelom ipak skrivenog poljima šahovnice. Pokraj Grgura, ispod katedrale i preko kralja, još jedna trica, *the last dance*. (Fotografija murala nalazi se na kraju ovoga članka.)

Vjerojatno je čitatelj prethodnih redaka već pomislio da im nije mjesto u znanstvenom radu, a kamoli znanstvenom časopisu. Brojna su druga mjesta priličnija za objavu vlastitih misli. No, sadržaj spomenutog murala ipak je vrijedan znanstvenog propitkivanja.

Kakvo je mjesto srednjovjekovnog sadržaja murala u izgradnji poimanja prošlosti? Kako se tim sadržajem izgrađuje poimanje srednjovjekovlja u suvremenosti? Kakvu sliku o dobu hrvatskih kraljeva mural pruža? Zašto se junaštvo povezuje sa srednjovjekovljem? Zašto se domoljublje vezuje uz Grgura Ninskog, a identitet uz šibensku katedralu? Koju ulogu ima (nesvjesno) pozicioniranje murala na igralište koje većinom koriste djeca školskog uzrasta? Kakvu ulogu u reproduciranju i dijeljenju srednjovjekovlja imaju svakodnevni dionici uživanja na terasi?

Takav je, i tomu sličan, oblik propitkivanja posljednjih desetljeća učinio bitan pomak s margina znanstvenosti i etablirao se u svjetskim historiografijama kao mjesto susreta povijesti i popularne (a katkad posljedično i znanstvene) vizije prošlosti. No, prije svega ukazao je na imperativ znanstvenog razumijevanja izgradnje slike o povijesti u prošlosti, preduvjetu spoznaje kako povijesti, ali katkada i više od same povijesti, vremena u kojem se ta povijest stvarala, tumačila i opisivala. Može se pomišljati, što li je to drugo nego kritika, središte svakog iole ozbiljnijega historijskog istraživanja? No, dio slike o prošlosti kodiran je u pojedinca i/ili zajednicu, samorazumljiv bez ikakvog dovođenja u pitanje, često i podsvjestan, pa tako teško ili teže uočljiv historičaru. Upravo u rasvjetljavanju tog koda, ako ga je uopće i moguće rasvijetliti, pomaže govorenje o načinima spoznaje prošlosti i razumijevanje procesa opojmljenja prošlosti. Jednostavnije, govorenje o silnicama koje su u određeno doba uvjetovale da se prošlost sagleda na određen način. Tim se temama, međutim, posljednjih desetljeća ne bavi samo historija historiografije ili filozofija historije, nego i različiti ogranci historije i/ili kulturalnih studija uopće. Osobiti je napredak u tom kontekstu vidljiv na polju srednjovjekovlja, pri čemu se uspješno oblikovao i etablirao medievalizam.¹

S medievalizmom sam se najprije susreo na godišnjem susretu medievista, IMC Leeds. Koliko sekcija može biti posvećeno J.R.R. Tolkienu, koliko ima tih tolkienista i čime se zapravo bave (i zašto, osobito uz toliko brojno i raznovrsno sačuvano srednjovjekovno gradivo u usporedbi s onim s hrvatskih povijesnih područja)? Čemu takvi (pseudo-medievistički) pristupi kada postoje goruće nerazriješene teme i problemi, koju god historijsku granu odabrali? No, medievalizam, kako sam ga tada pojmio, za

1 O terminu i odabiru istog više u nastavku teksta.

središnji predmet istraživanja nije uzimao srednjovjekovlje, nego doživljaj i interpretaciju koji su nastali nakon epohe koju (i historiografskom tradicijom) nazivamo srednji vijek. Jednostavnije, doživljaj i interpretacija srednjovjekovlja koji su nastali, opetovali se i nadopunjavali od 16. stoljeća do danas. Srednjovjekovlje pod prisposobljenom uporabnom patinom. Zazor prema smislu takvog *proxy* istraživanja povijesti, ako sam mu uopće i pridao ponešto pozornosti, učinio mi se nepremostiv, a ponešto i umarajući. No, spomenuta pitanja su se samom istraživačkom praksom množila. Što je to zapravo (historiografska) tradicija i kada? Lijepo sjećanje i opetovanje praktičnih postupaka (i jesu li novi postupci presudni ako je rezultat istovjetan)? Traje li tradicija u doba općeg tehnološkog napretka i brzih mijena uopće i jednu generaciju? Slijedimo li u historiografiji nakon tzv. biografskog obrata² i dalje (temama, istraživačkim pitanjima, metodama, tekstualnom prezentacijom, itd.) *Great Man* historije?³ Što je onda *mainstream* historije? U konačnici, što je historija? Ili još preciznije, kako se čini historija? Možda se takva pitanja čine suvišna ili barem nepotrebna za pojedino historijsko istraživanje. Ne istražuju prošlost, nego otkrivaju intimu historičara, pa naoko nisu ni posebno bitna. Narušavaju objektivnost historije, premda je ta ponajprije subjektivna. No, problem njihova zaobilaženja, ipak nije tako jednostavan. Očitovanje o njima ovisi o historičarevom iskustvenom osjećanju o prošlosti, ali istodobno i iskustvenom znanju o suvremenosti. Proizvedeno znanje (ili spoznaja) nastalo u dihotomiji tih procesa ključno je za poimanje realnosti u svakom historijskom tekstu. No, i mimo toga, poimanje realnosti, kakvo god bilo, opetovano čini historičara čimbenikom u izgradnji (slike) prošlosti. Kako na primjer čitati šetnje uz propala ziđa ili vrsno poznavanje arhivskog gradiva bez jasnog razumijevanja i predstavljanja svrhe njihovog funkcioniranja u kontekstu doba nastanka, predstavljanja slojeva interpretacije tog funkcioniranja nakon doba nastanka, ali i nakane historičara za njihovim istraživanjem iz perspektive doba njegovog stvaranja. Je li opis ziđa i opis sadržaja dokumenata dovoljan za (pozitivističku?) spoznaju prošlosti ili je ipak riječ o domišljanju prošlosti, u kojoj je oblikovanje percepcije činjenice sukladno kontekstu njezine uporabe? Nedvojbene odgovora nema, suovisi o subjektivizmu i poimanju prošle realnosti u činu samostvaralaštva.⁴ No, samo promišljanje o tom pitanju posljedično nužno vodi i k različitim pristupima istraživanju (te njegovoj tekstualno-stilskoj prezentaciji), među kojima se medievalizam čini osobito pogodan.

U nastavku ću pozornost stoga usmjeriti na medievalizam, njegove osnovne ideje, razvoj i – s obzirom na izniman opseg teme – neke aspekte odnosa s medievistikom. Pritom će se zalaziti u različite rukavce razmišljanja, čime će se nastojati osim

2 O biografskom obratu usp. Hamilton 2017; Caine 2010, 23-26.

3 Uz napomenu da mimo usađene potrebe potrage za „herojem“/vođom u prizmi tzv. *Great Man* teorije (za svrshodne zaključke usp. Spector 2016; također u tom kontekstu korisno može biti i razmatranje pojedinih aspekata teorije vodstva, za ovu priliku usp. Hernandez et al. 2011), razumijevanje opstanka historiografskih autoriteta moguće je potražiti i kroz pojedine aspekte pristupa historiji maskuliniteta (o njoj usp. Tosh 2011).

4 Na tragu ovih zaključaka usp. potanko razmatranje u Blažević 2014, 9-24.

sadržajnog, posredno i tekstualno-strukturalno dočarati košmar kojeg nasuprot (idealu) sustavnosti slijeda prezentacije u historiografskom kanonu otvara medievalizam. Kroz nekoliko pak primjera slučaja u središtu kojih će se nalaziti sadržaj spomenutog murala, razmotrit ću oblikovanje čuvstvenog doživljaja pri uporabi srednjovjekovnog za sublimiranje i učvršćivanje potreba današnjice te tako posredno ukazati na širinu, ali i svrhovitost potencijalnih budućih medievalističkih istraživanja. Cilj je ukazati kako trajna uporaba srednjeg vijeka dovodi do izgradnje kolektivne slike o njemu, koja potom bitno utječe na oblikovanje realnosti srednjovjekovlja, kako akademskog, tako i popularnog. Jednostavnije, petlja bez početka i kraja.

Grube obrise problema suočavanja sa srednjovjekovnim ponajbolje iskazuju znane riječi Umberta Eca, pa ih nije naodmet ovom prilikom ponoviti: „U slučaju da se nađu na palubi neidentificiranoga letećeg objekta u blizini Montailloua, bi li Darth Vader, Jacques Fournier i Parsifal govorili istim jezikom? I ako bi, bi li to bio galaktički pidžin ili latinski Evandjelja po sv. Lukeu Skywalkeru? (...) Srednji vijek je u središtu svih naših gorećih problema, pa nije ni čudo da se vraćamo tom dobu svaki put kad se zapitamo o vlastitom podrijetlu. Pogled na srednji vijek predstavlja pogled na naše dojenaštvo, slično kako nas i liječnik, da bi shvatio naše zdravstveno stanje, pita o djetinjstvu (...) Naš povratak srednjem vijeku predstavlja potragu za našim korijenima, a kako se želimo vratiti istinskim korijenima tragamo za ‘pouzdanim srednjim vijekom’, ne romansom ili fantazijom. S obzirom da ta želja često nije opojmljena, potaknuti nejasnim pobudama, prepuštamo se svojevrsnom eskapizmu u stilu Tolkiena.“⁵ Upravo kako je istaknuo Eco, pred medievistom je imperativna potraga za „pouzdanim srednjim vijekom“, ili jednostavnije rečeno za zbiljom kakva je tada doista i postojala, bez patine slojeva različitih pogleda na srednjovjekovlje iz perspektive kasnijih razdoblja. No, pišući te retke 80-ih godina 20. stoljeća, Eco je bio i više nego svjestan trajne povijesne mijene, pa je brojna pitanja vezana uz ono što je prozvao neo-medievalizmom ostavio otvorenima.⁶ Svjestan da se prošlost rabi za potrebe neke od sadašnjica, Eco je upozorio na 10 – brojem nikako slučajno, jer ih je moguće uočiti i više – „malih srednjih vjekova“ koji dominiraju perspektivom shvaćanja srednjeg vijeka.⁷ Zajedničko svima jest sagledavanje prošlosti, odnosno srednjeg vijeka, kroz mentalne obrasce stvorene u kasnijim povijesnim epohama. Jednostavnije rečeno, riječ je o prikazivanju prošlosti, njezinom tumačenju i pozivanju na nju putem mentalnih modela, koji ne moraju nužno imati – a najčešće i nemaju – stvarnu vezu sa zbiljom te prošlosti, nego se ponajprije oblikuju sukladno različitim potrebama i tumačenjima nastalim u doba iz kojega se prošlost motri.

5 Eco 1986, 61-65.

6 Na terminološku i značenjsku razliku medievalizma i neo-medievalizma (novog medievalizma) upozorit ću u nastavku.

7 Eco 1986, 68-72. Za kontekstualizaciju „10 malih srednjih vjekova“ u vidu medievalizma usp. napomene u Matthews 2015, 18; Kjerulff 2018, 460-461.

Donekle slično se i medievalizmom u najširem smislu može držati svaka uporaba nekog elementa srednjovjekovlja, nakon što je srednji vijek opojmljen kao okončana epoha ljudske povijesti. Ta se uporaba nužno kreće između dviju krajnosti, bliskosti srednjovjekovnoj zbilji i njezine potpune konstrukcije. Sukladno tome u srži medievalizma nalazi se povijesno istraživanje, no predmetom interesa usredotočen je na povijest mentaliteta, osobito na razvoj kolektivne memorije, te intelektualnu povijest. Ponajprije je blizak kulturalnim studijama, historiji, antropologiji i sociologiji, ali obuhvaća i raznovrsne interdisciplinarnе pristupe. Štoviše, sami teoretičari medievalizma nisu skloni njegovom ukalupljanju, ističu da ne poznaje jasno razgraničenje disciplina, te ga nazivaju „nedisciplinom“ (*undiscipline*).⁸ To je posredno vidljivo i u brojnosti pokušaja preciznijeg definiranja medievalizma, bez jasnog suglasja, a što je i dalje predmet žustrih rasprava.

Uz općenitu tvrdnju Leslea Workmana da je riječ o istraživanju svjesnosti o srednjem vijeku,⁹ osobito mi se pogodnom čini ona Toma Shippeya, koju uostalom i medievalisti rado ističu. Shippey je tako ustvrdio da medievalizam istražuje reakciju koju srednjovjekovlje izaziva „(1) kod znanstvenika, povjesničara, filologa za ponovnog otkrivanja srednjovjekovnih sadržaja, (2) pri uporabi tog sadržaja za samodređivanje ili legitimiranje političkih grupa, (3) u umjetničkom izražavanju, književnom, vizualnom ili glazbenom, koje se zasniva na bilo čemu što se držalo ili se drži da je iz srednjovjekovlja.“¹⁰

Iz Shippeyjevog zaključka, koji otvara niz smjerova mogućih medievalističkih istraživanja, najprije mi se presudnim čini pitanje o početku poimanja, istraživanja i doživljavanja srednjeg vijeka kao epohe. Pitanje su potanko razmatrali teoretičari medievalizma, a ono u srži opetuje problem periodizacije povijesti. Stoga će se u daljnje razmatranje problema područja istraživanja medievalizma najprije krenuti obilaznim putem, kratkim historijskim osvrtom na razvoj pojma srednji vijek i na zanimanje za to doba.

Premda je za medievalizam upravo spomenuto pitanje iznimno bitno, kao nit vodi-lja u kompliciranom odgovoru na njega poslužiti će pomalo prozaična tvrdnja Umberta

8 Usp. Matthews 2015, 178; Utz 2017, 85-86; u tom kontekstu usp. osvrt na teorijski razvoj i kritiku medievalizma u Marsden 2018.

9 Workman 1998, 439.

10 Shippey n.d.; usp. nešto pojednostavljenu, ali smisaono istovjetno shvaćanje medievalizama u Shippey 2009. Valja istaknuti da se u brojnim medievalističkim radovima i monografijama mogu naći duža ili kraća razmatranja čime (područje) i kako (metode) se medievalizam doista bavi i/ili treba baviti. To ne treba čuditi s obzirom da je medievalizam „nedisciplina“, što nužno izaziva, ovisno o rakursu istraživača, trvenja s etabliranim, ili barem dugo postojećim znanstvenim disciplinama i njihovim metodama. S druge strane, potreba za opetovanim utvrđivanjem „nediscipline“ na stanoviti način odaje osporavanje s kojim se medievalizam susreće u znanstvenoj zajednici, odnosno nastojanje za njegovim etabliranjem. Za različita svrshodna razmatranja što medievalizam jest i čim se bavi usp. Matthews 2015, 1-10; 165-181; D’Arcens 2016, 1-13; Pugh & Weisl 2013, 1-11; također usp. *Medievally Speaking* 2010.

Eca da medievalizam počinje sa završetkom srednjeg vijeka.¹¹ S njom su uglavnom suglasni medievalisti, no problem periodizacije povijesnih epoha, njihovog nazivlja i trajanja daleko je od znanstvene jednodušnosti. Uz diferenciranje zaključaka o nestanku srednjeg vijeka u razdoblju od 14. do 16. stoljeća, medievalisti s pravom drže da se upravo tada može raspoznati začetak poimanja tadašnjeg doba kao različitog od onog prethodnog. Pritom je u sagledavanju oblikovanja i širenja značenja i značaja srednjeg vijeka, ipak zamjetan stanoviti pomak od Petrarkinog motiva o mračnom dobu, koji je potom ponajprije gajila kulturna elita Apenina,¹² s naglaskom na sveobuhvatniji utjecaj reformističkoga moralnog uzvisivanja vlastitog doba u odnosu na prethodno dekadentno.¹³ Jednostavnije rečeno, Petrarca je skovao obilježje za čije su ukorjenjenje od urbane kulturne elite 15. stoljeća ipak zaslužnija bila reformistička nastojanja (posljedično i protureformistička), a s vremenom je „mračnom dobu“ započelo parirati „srednje doba“. Premda valja naglasiti da su osnovni koncepti karakteristični za suvremeno historijsko poimanje vremena plod 19. stoljeća i tadašnjih temeljitih društvenih kretanja, u koja se ubraja i profesionalizacija znanosti.¹⁴

Ostavljajući problem opojmljenja *srednjeg vijeka* i periodizacije po strani, iz prethodnih kratkih napomena izviru bitniji problemi, napose drugosti *srednjeg vijeka*.

Činjenica je da se tragom Petrarkina kulturnog elitizma o dobu koje mu je prethodilo, a koje će postati poznato kao *srednji vijek*, to doba doista započelo pojmiti i da se to poimanje povezivalo s nekim oblikom prijelaza / stasanja. Dugoročno je to oblikovalo percepciju drugosti srednjeg vijeka, koja je bila podjednako negativnog i pozitivnog predznaka – a u središtu koje se nalazilo shvaćanje o diskontinuitetu, srednjem vijeku kao stranputici civilizacijskog hoda, iz koje se ponovno prokrcio trag k pravom putu oko 15. stoljeća.¹⁵ Poimanje *srednjeg vijeka* kao Drugog bitno je pridonijelo njegovoj

11 Usp. Eco 1986, 61-65.

12 Ponajbolja razmatranja o kovanici *mračno doba* te o oblikovanju i širenju pojma srednji vijek i dalje su Mommsen 1942; Le Goff 2015, 21-29, 69-79. U kontekstu renesanse – premda je u historiji taj pojam sadržajno podjednako problematičan kao i onaj srednji vijek (o tome npr. usp. Starn 2007) – kao presudnog doba u oblikovanju poimanja srednjeg vijeka te s tim povezane ideje anakronizma, ali i o anakronizmu kao konceptualnoj kategoriji blisko povezanoj s idejom kronologije usp. De Grazia 2010. Posljedično su navedene teme blisko povezane s razumijevanjem i poimanjem vremena kako u doba renesanse te u povijesti uopće, o tome za ovu priliku usp. Wilcox 1987, 16-50, 153-186; Koseleck 1985. Kao iznimno svrsishodne o problemu historiografske uporabe terminologije *srednji vijek* i *srednjovjekovlje* usp. zaključke u Reuter 1998.

13 O problemu periodizacije i s njom povezanog poimanja *srednjeg vijeka*, postoji iznimno opsežna literatura, koja prelazi okvire medievalizma, ali podjednako medievistike i filozofije historije uopće. Ovom prilikom kao osobito koncizne usp. Murray 2004; Matthews 2014; Bull 2005, 44-52; Verdun 2004, 389. S naglaskom na aspekt utjecaja britanskog ranonovovjekovlja na poimanje srednjeg vijeka usp. Jones 2016.

14 O tome za ovu priliku usp. literaturu navedenu u bilješci 12.

15 Posljedice problema diskontinuiteta i dalje su snažno prisutne u znanosti, pa se tako još uvijek znanstvena revolucija – mimo uporabe kao *terminus tehnicus* – vezuje uz ranonovovjekovlje, npr. usp. Dear 2001, 1-29. Nasuprot tome zagovornici kontinuiteta jasno ju povezuju sa srednjovjekovljem i naglašavaju značaj tadašnje multikulturalnosti; usp. Grant 1996; Bala 2006, 41-62. Premda u osnovi

stereotipizaciji i oblikovanju osnovnog shvaćanja tog doba kao nečega stranog, dalekog, nepoznatog, opasnog i nedokučivog, ali upravo zbog toga istodobno i privlačnog u vidu neostvarive žudnje.¹⁶

Osobito je zanimanje za srednji vijek poraslo od druge polovice 18. stoljeća, a oživljenje srednjeg vijeka tijekom 19. stoljeća postalo sve prisutnije u književnosti, arhitekturi i umjetnosti uopće, da bi potkraj tog stoljeća i na početku 20. srednji vijek sve više postajao dio popularne kulture. Presudni utjecaj na popularizaciju srednjeg vijeka imali su, međutim, romantičarski nacionalni pokreti 19. stoljeća. U njihovoj je idejnoj osnovi srednji vijek postao jedna od središnjih odrednica oblikovanja nacionalne ideologije, ali istodobno i sredstvo putem kojeg se osobito čvrsto isticala nacionalna pripadnost te pobuđivao nacionalni ponos.¹⁷ Dovoljno je u tom kontekstu podsjetiti se na djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog – kao hrvatskog pandana općega europskog kritičkog objavljivanja srednjovjekovnih izvora na valu edicije *Monumenta Germaniae Historica*¹⁸ – na sastavljanju zbirki državnopravnih dokumenata od najstarijih vremena, što mu je najprije 1847. povjerio Sabor, a potom je uslijed promijenjenih političkih okolnosti na tom ostvarenju nastavio djelovati samostalno izvan državnog okrilja.¹⁹ Istodobno je upravo romansirani nacionalizam 19. stoljeća najposlije i učvrstio viziju spomenute drugosti srednjeg vijeka, ponajprije egidom dihotomije barbarizam/nazadnost – modernost/naprednost, ali podjednako i veličanjem srednjovjekovnih ideala herojstva, časti, ispravnosti, kavalirstva, dobročinstva.²⁰ U tim je naoko kontradiktornim postavkama interpretacijska uporaba srednjeg vijeka procvjetala ponajviše u (popularnoj) kulturi 20. stoljeća. Pritom se srednjovjekovno rabilo i još se uvijek rabi u svim aspektima života. Različiti su oblici osobito ekonomskoga iskorištavanja srednjeg vijeka ukazali na potrebu opetovanog oživljavanja srednjeg vijeka, ali s vremenom i izgradnju novih načina njegovog predstavljanja (npr. srednjovjekovni sajmovi organske hrane; viteški turniri kao ekstremni sport, itd.). Nije pretjerano iznenađujuće da su se u tom kontekstu u posljednjoj četvrtini 20. stoljeća pojavile medievalističke studije.²¹

problem ovisi o istraživačkoj perspektivi i kriterijima, u suglasju s potonjima držim da se svekoliki razvoj znanstvene misli, a posljedično i niz procesa povezanih s oblikovanjem društva i države može jasno pratiti od 12. stoljeća. Medievalisti pak naglašavaju kontinuitet iz drugog aspekta, ponešto pojednostavljeno, onog opetovane interpretacije i uporabe srednjovjekovlja, usp. Fugelso 2014.

16 O oblikovanju interpretacija srednjovjekovlja do 19. stoljeća s naglaskom na situaciju u Britaniji više u Matthews 2011, 695-704; Simmons 2001; Verdun 2004, 389-391; Alexander 2007, 1-64; Echarid 2008, 21-161; usp. i osvrt na opće oblikovanje u Murray 2004, 3-6; Le Goff 2015, 79-105; Mardsen 2018, 2-4.

17 O mjestu srednjovjekovlja u oblikovanju modernih nacija usp. Geary 2002, 15-40; također i svrsishodne priloge u Evans & Marchal 2011. Za hrvatski slučaj usp. Ančić 2008, 31-69; Ančić 2009.

18 O tom zamahu usp. Geary 2002, 23-29.

19 O Kukuljevićevoj djelatnosti na objavljivanju gradiva usp. Kurelac 1994.

20 O dvojnosti poimanja srednjeg vijeka usp. Matthews 2015, 19-35; Mardsen 2018, 2-4.

21 Za jezgrovit pregled historije akademskog medievalizma (uz pregled ključnih djela) usp. Kjærulff 2018.

Oснаžene novim postmodernim konceptualnim oruđem otvorile su različite rukavce istraživanja uporabe i izgradnje srednjovjekovnog u postsrednjovjekovlju, ponajprije u okrilju kulturalnih studija. Prvotno je grupa istraživača okupljena oko periodika *Studies in Medievalism*, upravo putem tih oruđa naznačila razliku medievalizma u suštinskom značenju, od istovjetnoga anglofonog termina skovanog u 19. stoljeću. Potonji je najprije bio povezan s predrafaelitima kao sinonimom za srednjovjekovno, ali ubrzo se započeo rabiti s različitim značenjima, među kojima je bilo i ono obnavljanja srednjovjekovnog.²² Gotovo istodobno sa *Studies in Medievalism* pojavio se i germanofoni pandan u vidu *Mittelalter-Rezeption* studija,²³ a uskoro i mnogobrojne studije zasnovane na postmodernoj literarnoj teoriji, potaknute razmišljanjima Umberta Eca o neo-medievalizmu. Duskora se razvila živa rasprava u prostoru medievista, medievalista i neomedievalista, a potom i na relaciji anglo-američkih i europskih istraživača. Rasprava se ponajviše odvijala u teorijskoj sferi, a uz često opetovanje početnih pozicija još uvijek traje, pri čemu je grupa okupljena oko *Studies in Medievalism* zauzela središnji poziciju.²⁴

U novije se doba oblikovao i novi krak rasprave, napose u vidu povremenog isticanja razlike predmeta istraživanja između medievalizma i neo-medievalizma, a što je označilo i svojevrsno grananje medievalizma.²⁵ Premda se medievalizam i neo-medievalizam katkad drže značenjski istovjetnima, potonji je termin izvorno bio vezan uz teoriju međunarodnih odnosa, no Eco ga je popularizirao u vidu oživljenog zanimanja za fantastični srednji vijek, ponajprije vidljiv u popularnoj kulturi. U tom su kontekstu medievalisti katkad problematizirali da neo-medievalizam poriče povijest, no najposlije se uglavnom ustalilo viđenje da riječ o svojevrsnom naličju medievalizma, koje je, međutim, u stalnoj reinveciji, mijeni i reproduciranju srednjovjekovlja u suvremenosti. Osobito je pritom naglašena potreba kritike (kritičke teorije) u doba novih tehnologija i internetizacije u kojima je uporabu srednjovjekovlja, fantastičnu ili ne, postalo nemoguće pratiti, a njegova je primjena u ideologijama postala i potencijalno opasna.²⁶ Valja pripomenuti, s obzirom da je ponajprije usmjeren na suvremene probleme, teme, pojave, događaje u kojima istodobno suprotstavlja usporedbu srednjovjekovlja sa suvremenošću i osvjetljivanje utemeljenosti suvremenosti kroz povijesne strukture srednjovjekovlja, neo-medievalizam se katkad s pravom osporava zbog proizvodnje, izmišljanja i

22 Za detaljnu analizu razvoja termina medievalizam usp. Matthews 2011, 705-712.

23 Npr. usp. Wapnewski 1986; Köhn 1991. Također usp. pregled razvoja *Mittelalter-Rezeption* (iz germanofone perspektive) u Hirschi 2008.

24 Uz spomenuti periodik, značajno mjesto zauzimaju i periodici *The Year's Work in Medievalism* te *postmedieval*, a više uglednih svjetskih izdavača – predvođenih serijom *Medievalism* kuće Boydell & Brewer – oformili su serije posvećene medievalizmu. Valja istaknuti i da broji aspekti rasprave uključuju i suvremene internetske platforme i društvene mreže

25 O neo-medievalizmu i nizu problema povezanih s njim usp. te Fitzpatrick 2019; Lukes 2014; Matthews 2015, 40; Kjarulff 2018, 463-465; Fugelso 2010; Fugelso 2011.

26 O uporabi srednjovjekovnog u suvremenim ideologijama te odnosu i zadaćama medievalizma prema takvim pojavama usp. Utz 2017.

parodiranja srednjovjekovnog. Sve do točke potpunog odvajanja od srednjovjekovnog.²⁷ Pritom se u suvremenosti opetuju elementi srednjovjekovlja, koji streme k izgradnji nove srednjovjekovne realnosti, onkraj potrage za „pouzdanim srednjim vijekom“, sukladne najčešće ekonomskim i/ili konzumističkim potrebama u suvremenosti. No, i ako se neo-medievalizam drži ahistoričnim, svejedno opetuje prisustvo srednjovjekovnog u stvaranju suvremenosti. Vežanje te ahistoričnosti baš uz srednjovjekovno, govori pak o ustrajnosti povijesnih struktura srednjovjekovlja u potrebi (samo)obnavljanja identifikacije s prošlošću. Jednostavnije, dok medievalizam traga za uporabom srednjovjekovlja, neo-medievalizam putem tog traganja ujedno i stvara srednjovjekovno u suvremenosti.

Ostavljajući prijepore oko područja istraživanja i nazivlja po strani, u nastavku je potrebno ukratko ukazati i na neke osnovne smjernice iznimno opsežne rasprave o odnosu medievalizma i medievistike.

O odnosu medievista prema medievalizmu uzorni su zaključci R. I. Moora. Usputno se osvrćući na djelo Normana Cantora,²⁸ naveo je da se medievisti susreću s

27 U tom je kontekstu iznimno svrshodan novinski članak Slater 2010. Problematizirajući viteške turnire kroz prizmu ekstremnih sportova članak iznosi priču jednog od aktivnih sudionika: *A member of the Chukchansi tribe in California, Andrews is 6-foot-4 and about 250 pounds, with tattoos of his spirit animals ringing his thick biceps. He doesn't joust because he's attracted to romantic notions of honor and chivalry or because he has an affinity for the medieval period. („I don't know jack about history, nor do I care," he says.) He does it because he considers jousting one of the most extreme sports ever invented, and he likes doing things that most other people can't or won't do. (...) Andrews, who is 42, started out doing theatrical jousting, with staged falls and breakaway lances. Four years ago, he decided to try the real thing. (...) he learned both how to dominate on the list and how to amuse a Renaissance-fair crowd. He now spends most of his time away from his home in Utah, traveling from one Renaissance fair to another with his troupe, the Knights of Mayhem. At fairs, he jousts as Prince Kyllum Awl, sporting a fake Scottish accent, a gold crown and a large gold-and-black cape. But Renaissance fairs, in Andrews's view, are just a means to an end. He wants to see jousting performed in modern arenas, with instant replays and beer sponsorships and fans who know him by his real name, not some made-up persona. He (...) insist that jousting could be as big as Nascar or Ultimate Fighting, an ultra-macho sport with the extra appeal of horses and shining armor.* Izrečeno odlično iskazuje primjer svakodnevnog oblikovanja srednjeg vijeka, a osobito u sukusu osobnog shvaćanja zbilje u kojoj se pojedinac trenutno nalazi. Za analizu ovdje navedenog prikaza viteškog turnira također usp. Marshall 2011, 27-29. Slično valja tražiti i u sve popularnijem Renesansnom festivalu u Koprivnici. Premda bi motivaciju sudionika valjalo tek pomnije istražiti – uz pretpostavku da će se doći do sličnih zaključaka o gospodarskoj iskoristivosti Festivala, a koje je najposlije iznio i Andrew – zanimljiv uvid daje i program posljednjeg zbivanja iz 2019.: svada kmetova i gubavaca, Podravkina kraljevska jela, srednjovjekovni ragbi, nastupi srednjovjekovnih zabavljača, itd. (usp. Program 2019). Premda program ima i sadržaje koji u nazivu nose renesansno, ipak dominira naziv srednjovjekovno, što na razini samog naziva festivala ukazuje na stanovitu gradnju vizije srednjovjekovnog.

28 Cantor 1991. Riječ je jednom od ključnih naslova koje medievalisti uzimaju kao bitnu točku u poticanju medievalističkih studija, premda ga sam Cantor nije pozicionirao u medievalističke studije. Ukratko, Cantor je sagledao kako su osobnosti i životne okolnosti, kako osobne tako i one njihovog doba, presudno utjecale na poimanje srednjovjekovlja u nekih od najuglednijih medievista 20. stoljeća. Pritom se ističe njegov provokativni zaključak da su vođeni tim utjecajima, medievisti zapravo izmislili/zamislili srednji vijek; usp. Cantor 1991, 28-39. Također za značaj njegovog djela za medievalizam usp. Matthews 2015, 174-176.

problemom ozbiljnog shvaćanja medievalista zbog njihovog kriterija pristupa, sukladno kojima Cantor djelu *The Lord of the Rings* posvećuje 10 stranica, a *Feudal Society* jednu.²⁹ No, valja istaknuti da je ipak, a što napominje i Moore, posljednjih 15-ak godina jasno oblikovana i bitna razlika između medievističkih studija i medievalizma za pravo nestala. Naime, dok medievisti istražuju na izravnim tragovima srednjovjekovlja, medievalisti tragaju za uporabom srednjovjekovnih motiva, tema ili uopće toposa u kulturi (umjetnosti, društvenoj i političkoj teoriji, politici, historiji, arhitekturi, književnosti, kazalištu, filmu, glazbi, kompjuterskim igrama, turističkim znamenitostima) nakon završetka srednjovjekovlja.³⁰ U tom kontekstu, vidljiva je komplementarnost medievistike i medievalizma.³¹

Ta je komplementarnost donekle vidljiva i u različitostima nacionalnih pristupa medievalizmu, pri čemu su oni dominantni anglo-američki bliži teorijskim razmatranjima, za razliku od europskih bližih analizi slučajeva medievalizma u prošlosti,³² premda je doista teško razmrsiti isprepletenost teorije i prakse slučaja. Odras nacionalnih pristupa možda je ponajbolje vidljiv u neujednačenosti nazivlja, pri čemu je anglofona riječ *medievalism* postala uglavnom općeprihvaćena i u inačicama drugih jezika, a parira mu samo germanofoni *Mittelalter-Rezeption*. Usputno valja istaknuti da se u tom kontekstu čini opravdanom uporaba riječi medievalizam i kao hrvatske inačice,³³ premda,

29 Moore 2016. *Medievalists take exception not so much to the 'subjective' or even the 'reinvention' as to the 'only,' and are reluctant to admit the seriousness not just because of Cantor's queasy combination of high theory and low gossip, but of a scale of values that devotes eleven pages to The Lord of the Rings and one to Feudal Society.* Za kontekstualizaciju Moorovih riječi također usp. Kjærulff 2018, 461-463.

30 Za potonji dio tvrdnje, koji se tiče medievalizma usp. i Matthews 2015, 8.

31 Uz literaturu navedenu u bilješki 9, o medievalizmu i medievistici također usp. Berns & Johnston 2011; Utz 2011; Kjærulff 2018, 458-459; Emery & Utz 2017, 8-9, te radove, koje neću pojedinačno navoditi, u četiri sveska zbornika *Studies in Medievalism*; Fugelso 2009; Fugelso 2009a; Fugelso 2010; Fugelso 2011.

32 Uz spomenuta germanofona istraživanja npr. usp. vrlo korisnu Höltenschmidt 2000. Također je potrebno istaknuti da je na razvoj europskog medievalizma (i prije negoli se kao takav pojmi) bitnu ulogu imala iznimno svrsishodna razmišljanja Paula Zumthora (1986). Za medievalistička istraživanja u Francuskoj usp. specijal broj časopisa *Relief. Revue électronique de littérature française* 8, no. 1 (2014): Speaking of the medieval today: French and Francophone medievalisms; za ona u Italiji usp. sekciju časopisa *Bullettino dell'Istituto storico italiano per il medio evo* 122 (2020), 383-475. Razlike u europskim pristupima u odnosu na one američke (anglofone), donekle odaju i da su europski istraživači, barem u početnim stadijima razvoja medievalizma, ponajprije formirani kao historičari medievisti, koji su ujedno bili ponajprije usmjereni na konkretna istraživanja prošle zbilje, a manje na teoriju historije. Upravo u tom kontekstu kao uzorne primjere takvog pristupa, premda se ne identificira kao medievalistički, valja tražiti u zbornicima Geary & Klaniczay 2013; Bak, Geary & Klaniczay 2014; di Carpegna Falconieri 2019. U radovima ondje, na primjeru slučaja, ocrtavaju se opći zaključci o historiografskoj i inoj percepciji srednjeg vijeka. Istovjetan je bio i pristup hrvatskih medievista, koji se također nisu identificirali s medievalističkim istraživanjima, usp. Budak 2009; Ančić 2008; Ančić 2009; Grgin 2007; Džino 2011; Majnarić 2018.

33 Za uporabu riječi kao najbolji primjer usp. Andrić 2015, 33-34. Usputno, hrvatski jezični korpus bilježi riječ *medievistika* (sa spomenutim sinonimom *medievalistika*; usp. HJPa), no istodobno za osobu koja se bavi istraživanjem srednjovjekovlja preferira oblik *medievalist* (sa sinonimom *medievist*;

valja istaknuti, da još nije primjereno zaživjela ni riječ *medievistika* (često naizmjenice rabljena uz sinonim *medievalistika*). U tom se smislu uporaba još jedne slične riječi (*medievalizam*) možda čini kao nerazrješivi rašomon. No, s obzirom na distinkciju u predmetu istraživanja, ako ne i u suštini, postojanje oba termina čini se smisljeno.

Privodeći pregled osnovnih ideja i razvoja *medievalizma* kraju, sve je potrebno još podrobnije komentirati, uz napomenu da to ponajprije činim iz perspektive *medievista*.

Medievalistička istraživanja otvorila su brojne nove aspekte, ali istodobno i pristupe, onim *medievističkim*. Kao osobit mi se prinos čini pronalazak puta k okončanju dugotrajne diskusije o mogućnostima primjene i svrhovitosti uporabe mnogobrojnih koncepata i teorija nastalih na primjerima i situacijama suvremenog društva pri *medievističkim* istraživanjima. Svojevrsni primat *medievistike* u istraživanju srednjovjekovlja bitno je nagrižen, pa nije čudno da su *medievisti* sa skepsom i kroz prizmu svojevrsnog pomodarstva, gledali na nove pristupe srednjovjekovlju. Osim toga, brojni su *medievisti*, dakako ovisno o istraživačkim pitanjima i temi, odavno rabili neke od *medievalističkih* metoda. Pritom svjesni ili nesvjesni njegovog postojanja, nisu imali potrebu pronaći se u okrilju *medievalističkih* studija. No, upravo u točki identificiranja istraživanja kao *medievalističkog* događa se, možda i (samo) nametnuto, napuštanje *medievistike* te otvaranje takvih istraživanja znanstvenim područjima i/ili poljima koja nisu pretjerano primjenjivana u *medievistici*. Premda valja naglasiti da je u svojoj srži *medievistika* interdisciplinarna i multidisciplinarna (potonje je vjerojatno više izraženo u nas). U hrvatskom slučaju možda zasad i najočitija percepcijska distinkcija jest ona o *medievistici* kao uobičajenom pristupu istraživanju srednjovjekovlja, a *medievalizmu* kao jednoj od inovacija. Premda je osim dojma zapravo o tome teško išta pouzdano zaključiti, s obzirom na upitan doseg opojmljenosti *medievalizma* u nas, barem u vidu tekstualnog traga. Inovacije su, međutim, u međuvremenu postale dio uobičajenih pristupa, a trajno stasaju nove (npr. postkolonijalne srednjovjekovne studije³⁴ ili globalno srednjovjekovlje).³⁵

U svakom slučaju, u razrađivanju novih pristupa prepoznatljiv je ključan pomak od istraživanja povijesti k istraživanju diskursa o povijesti i to kroz dvije osnovne i nerazdvojive spone: (1) svijest da se povijest tumačila, oblikovala, stvarala i nasljedovala u

usp. HJPb). Ne ulazeći u lingvističke probleme, držim se Andrićevih predloženih rješenja. Primjeri posredno pokazuju i činjenicu da *medievistici*, izvan kruga istraživača srednjovjekovlja, u hrvatskoj znanosti tek predstoji stasanje u zasebno znanstveno polje. Skučenost percepcije ponajbolje odražava pojašnjenje riječi *medievistika* kao „dio povijesnih znanosti“. Povrh toga, posredno ukazuje i na problem (dominantnog) shvaćanja da prošlost ili barem ona dalja (s utvrđivanjem daljine ovisno o situacijskoj potrebi) pripada samo sferi historičara.

34 O postkolonijalnim srednjovjekovnim studijama, njihovoj kritici te metodama usp. Lampert-Weissig 2010, 1-30; Altschul 2008; Gaunt 2009; Kabir & Williams 2005; Cohen 2001, 1-17.

35 O iznimno brzo rastućem globalnom srednjovjekovlju, koje razbija europocentričnost srednjovjekovlja i usmjerava se na potragu za iskazima globalne transkulturalnosti, usp. Holmes & Standen 2018, kao i ostatak radova tog zbornika (usp. i osvrt Moore 2020); McClure 2015. Također kao svojevrsne vodilje u oblikovanju istraživanja također usp. Heng 2018; Rubiés 2009.

prošlosti i kroz prošlost te (2) mit o društvenom napretku (povijesti) koji je posljedično blisko povezan s anakronijom.³⁶ Iz tih dviju spona mogući su brojni prijestupi historičara, no u kontekstu ovog razmatranja osobito mi je zanimljiv svojevrsni paradoks u kojem historičari, možda i s pravom, zaključke nastale o srednjem vijeku prije profesionalizacije historije drže prevladanim, ali istodobno zanemaruju dugotrajni učinak tih zaključaka na izgradnju i oblikovanje znanstvenih okvira slike o srednjem vijeku u 19. stoljeću (čiji smo slijednici i u današnjici).³⁷

Radi jasnijeg razumijevanja ću upravo iznesene zaključke oprimjeriti. U kontekstu spomenutih spona zanimljiv je primjer iz nedavno objavljenoga zanimljivog zbornika *Suzbijanje korupcije u hrvatskoj u srednjem vijeku* (Zagreb: Institut za kulturu i etiku; Fakultet političkih znanosti, 2016). Problem, naime, nije u uporabi termina korupcija ili čak u potrazi za konceptom iz suvremenosti u kasnom srednjovjekovlju³⁸ – s obzirom da su takva istraživanja dala i više nego pozitivne rezultate – nego u viziji o srednjem vijeku koja proizlazi iz njegove anakrone uporabe. Tako se u uvodniku zbornika, kojeg ne potpisuje historičar, što ga ovom prilikom čini tim zanimljivijim, navodi da se pozornost „u *Hrvatskoj u srednjem vijeku poklanjalo racionalnom upravljanju zajedničkom imovinom (...) svijest o štetnosti korupcije nedvojbeno je postojala već i tada (...) i u našim najstarijim pravnim spomenicima uvedene brojne odredbe koje sprječavaju samovolju vladara pokazuje da su i prije više od sedam stoljeća Hrvati bili svjesni da korupciju na neki način treba suzbijati*“.³⁹ Upozorit ću samo na pojedine elemente bez podrobnije analize: *već i tada; i prije više od sedam stoljeća* – mit o društvenom napretku povijesti (mada, možda, i negativnog predznaka); *upravljanju zajedničkom*

36 O konceptu napretka kao ishodištu u daljnje razmatranje usp. Meek Lange 2019. Premda je problem koncepta napretka iznimno kompleksan, valja napomenuti da je u 19. stoljeću, u doba profesionalizacije historije, doktrina napretka povijesti bila dominantna te se kao takva utkala u historijske interpretacije. Premda se u raznim aspektima napredak doista ne može osporiti, onaj središnji, društveni napredak i dalje ostaje predmetom brojnih rasprava. U kontekstu historije osobit oprez treba posvetiti tome da činjenica o sve većem znanju historičara o prošlosti s protokom vremena, istodobno (baš pod pritiskom brojnosti podataka podsvjesno opojmljenim kao odrazom napretka) ne dovode historičara nužno i posljedično k percipiranju nekog prošlog društva i/ili društvenih odnosa kao nazadnijeg.

37 Ulaženje u konkretne primjere za potkrepu te tvrdnji zahtijevalo bio sasvim novi tekst. Ovom prilikom navest ću samo primjer Ivana Lučića Luciusa i njegovog istraživanja povijesti Trogira. Ostavljajući po strani činjenicu da su danas mnogi podaci poznati Lučićevim posredovanjem, upravo je Lučić odabirom i obradom tema zadugo i bitno usmjerio poimanje osobito političke (i društvene povijesti) srednjovjekovnog Trogira. O razbijanju tog okvira usp. pristupe u Latin Benyovsky 2009; Popić & Bećir 2020.

38 Tu činjenicu osobito precizno sažima André Vitória u naslovu cjeline svog rada *Where corruption has no name?*, o problemu nazivlja i poimanja korupcije te konceptu korupcije usp. Vitória 2018; Watts 2018; Geltner 2018; za pregled historijskih istraživanja srednjovjekovne korupcije te naznaku problema primjene koncepta korupcije za kasno srednjovjekovlje usp. Popa-Gorjanu 2016. Također usp. Buchan 2012; Barcham 2012 te članke u časopisu *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica* 20, no. 1 (2016), posvećenom korupciji u kasnom srednjem vijeku i ranom novom vijeku na području jugoistočne Europe.

39 Petrović 2016.

imovinom; sprječavaju samovolju vladara – povijesne netočnosti ili iznimne nepreciznosti u shvaćanju srednjovjekovlja. Zanimljiva pritom jest činjenica da se vizija oblikuje u sadašnjosti, a nasljedovat će se u budućnosti uz poticanje mita o društvenom napretku povijesti, najprije kroz sliku o ispravnosti, pravednosti, čednosti, zajedništvu u srednjovjekovlju i/ili Hrvatima kao korektivu nepravednih i koristoljubivih vladara (koji su bili „strani“). Upravo u spoju spomenutih dviju spona, kritika i poziv na promišljanje koju producira medievalizam osobito su smisleni.

Na kraju je potrebno ukazati i na suštinski problem medievalizma. Teorijske rasprave oko definiranja nazivlja i polja medievalizma, premda vrlo poticajne, djeluju i pomalo ograničavajuće, osobito u vidu niza mogućih zaključaka o povijesti koji su nastali u prošlosti. Naime, polazeći od tvrdnje o mnogobrojnosti prošlih zbilja vidljiva je i najveća kritika medievalizma. Svodi se upravo na to da medievalizam rabi srednjovjekovno tek nakon što je srednji vijek opojmljen kao epoha. No, spoznaja se povijesti, pa tako i historija, nužno oslanja na razgradnju slojevitosti spoznaje povijesti u prošlosti. Jednostavnije, povijest poznajemo upravo kroz prošlost,⁴⁰ te se nasljeduje kroz prošlost, ponajprije putem simbola i teksta. S obzirom na to, povijest ponajprije ovisi o kulturnom okružju doba i samooblikovanju sebstva autora. Sukladno tome, doživljaj, uporaba i (re)interpretacija srednjovjekovnog ne nastaje isključivo nakon opojmljenja srednjeg vijeka kao epohe. Dakako, to je opojmljenje nužno za jasno pripisivanje (nečega) razdoblju (srednjovjekovlju) koje je različito od nekog kasnijeg, no doživljaj, uporaba i (re)interpretacija nisu posebnost epohe, nego nastaju sa završetkom nekog činenja. Kontinuirano su prisutni i tijekom prošlosti, pa tako i srednjeg vijeka, i sastavni su dio nasljedovanja kulture doba. Tako za medievalizam nije neophodan završetak srednjeg vijeka, dovoljno mu je postojanje kulture koja se nanovo upotrebljava i pritom reinterpretira te doživljava tijekom srednjeg vijeka. Jednostavnije, medievalizam ponajprije nastaje tijekom srednjeg vijeka.⁴¹

Kao primjer rečenog mogu se motriti i sačuvani srednjovjekovni dokumentarni izvori. Premda je njihovo razmatranje puno kompleksnije, ptičja perspektiva nudi neke zaključke. Naime, svaki iole uređeni sustav, koji se oslanja na uporabu pisane riječi i kulture pismenosti, za razliku od kulture usmenosti, podrazumijeva gradnju određenih strukturalnih pravilnosti, odnosno opetovanja željenog ponašanja, a što je s protokom vremena trebalo voditi k njegoj institucionalizaciji. Izvori nastali radom takvog sustava, uz produkciju željene vizije stvarnosti, nužno pojednostavljaju svekoliku zbilju do razine neophodne za uredno održanje izgradnje ili dogradnje pravilnosti, a tako i urednog funkcioniranja procesa institucionalizacije. Jednostavnije rečeno, da

40 Usp. slične zaključke u Murray 2004, 18.

41 Za naznaku te ideje, premda iz različitog aspekta, također usp. Berns & Johnston 2011, 97. *If it is possible to identify already within medieval culture itself those structures of thought and inquiry and those tropes and topoi that have shaped the later sense of the medieval (...) then, ironically, medievalism looks as though it were on the brink of an intellectual take-over of the Middle Ages as an area of research and academic discussion.*

bi se dokumentarni izvor ispravno sagledao potrebna je – kao uostalom i u slučaju s narativnim izvorom – pomna kontekstualizacija administrativne stvarnosti i ophođenja sustava ili središnjih vlasti prema pojedincu i/ili društvu.⁴² Riječ je o interpretaciji stvarnosti u dokumentarnim izvorima, koja je potom podvrgnuta interpretaciji istraživača/historičara, obremenjenog duhom vlastitog doba. Nije li to zapravo medievalizam u srži srednjeg vijeka?

Slijedeći potonje pitanje, središnji problem nije onaj paradoksa prema kojem spoznaja mentalnih modela o srednjem vijeku utječe na stvaranje slike i memorije o srednjem vijeku, a ta memorija, u trajnoj mijeni, povratno utječe na poimanje srednjeg vijeka. Središnji je problem ipak onaj smisla medievalizma. Naime, ako je medievalizam odlika kako (kulture) srednjeg vijeka, tako i epoha nakon njega u kojima se rabi srednjovjekovno – što uključuje i (znanstvenu) medievistiku – onda takav medievalizam označava totalitet srednjovjekovnog. U tom se totalitetu gubi svrha i potreba medievalizma, što ujedno označava i povratak na poziciju prije oblikovanja i postanka medievalizma. No, i ta suštinska suvišnost medievalizma – jer u totalitetu srednjovjekovnog ne daje ništa novo, nego ga samo ispunjava – ne poništava njegovo središnje pitanje, je li srednji vijek jedna od mnogobrojnih prošlih zbilja i domišljamo li i dalje srednji vijek?

Ponovno ću naglasiti da smo trenutno u kulturnom okružju koje traga za diskursom o povijesti. To je, međutim, samo jedan od mnogih pristupa povijesti. Medievalistička istraživanja upravo prikazuju pluralizam prisvajanja i tumačenja povijesti, ali posredno i nastojanje akademske zajednice da barem donekle, u pogledu srednjovjekovlja, ovlada odavno izgubljenim samopropagiranim prvenstvom nad poviješću.

No, i ako se prihvati prethodni silogizam koji je vodio tvrdnji da je medievalizam suvišan, on ipak ima svoju čar. Bitnim se dijelom poistovjećuje s kulturom sadašnjice, čijim osnovnim simbolima mi, kao njezini dionici, jasno vladamo, za razliku od simbola prošlosti koji su nam ipak strana zemlja. Zbog toga je medievalizam pristupačniji te daleko zanimljiviji, dinamičniji i u konačnici lakše shvatljiv od medievistike (zašto na primjer suhoparno nizati podatke o igranju šaha u srednjem vijeku, ako za to može poslužiti film *Sedmi pečat* i usputno otvoriti niz posrednih pitanja o odnosu srednjovjekovnog i suvremenosti).

Premda se možda iz prethodnih redaka čini da nisam sklon medievalizmu, stvarnost je suprotna. Ponajprije mi se čini iznimno pogodnim sredstvom za uvid u uporabe prošlosti za potrebe sadašnjosti. Osobito mi je smislen jedan od njegovih mnogobrojnih aspekata, traganje za čuvstvenim doživljajem kojeg izaziva uporaba srednjovjekovnoga lišenog kulturnog konteksta svojeg doba, u kulturnom okružju današnjice. Pritom čuvstveni doživljaj rabi srednjovjekovno kako bi sublimirao te dodatno učvrstio želje i potrebe današnjice. Upravo ću se tim pozabaviti kroz nekoliko primjera u nastavku.

42 Za slično razmišljanje u svezi sa srednjovjekovnim bilježničkim spisima usp. Popić 2014, 15-32.

U oprimjerenje uporabe srednjovjekovnog za sublimiranje potreba sadašnjice krenut ću sa slučajem iz kulturnoga hrvatskog filma Kreše Golika *Tko pjeva zlo ne misli* (1970).⁴³

Nakon što je Franjo Šafranek izmirenje s Ernestom Fulirom zbog uvreda (*fakin i rit*) oko poznavanja i umijeća upjevavanja zapečatio pjesmom *Kak taubeka dva* i špricerima kod Šnidaršića, nastavio je s ostvarenjem plana – spajanja Fulira i Mine – te Fulira poveo kući. Dok se Fulir krijepio šaranom (*comme il faut*), Šafranek je to činio s vinom. S odmicanjem večeri, uz točenje vina i pjesmu *Fala* – koju je Mina uspjela pokvariti (Šafranek: *Ti imaš sluha ko stara cipela!*) – Šafranek je Fuliru pokazao sablju, a nakon što ju je prepustio Perici, ojađen i zdvojan uzdahnuo je: *Je ... Dragi moj Fulir. Prošla su ona lepa vremena starih vitezova (...) joj, uvek žalim kaj nisam živjel u ono doba. Kad si štel malo mira, samo si dignul most na kuli i pišite me vrit!* Fulir je pak uzvratilo: *Moderni život zahtijeva sasvim drugu arhitekturu. Danas su umjesto kula neboderi od betona i stakla.*⁴⁴

Premda je možda u slojevitosti radnje ostala pomalo nezapažena, izjava je osobito pogodna za analizu konceptualnog medievalizma, tim više što zadire u srž lika Franje Šafraneka te ga iznimno dobro predstavlja. Naime, Šafranek je tragikomičan lik, veselo-depresivni alkoholičar, plameni svadljivac, kukavica, mizigonist i distancirani otac, nevažni činovnik koji kujući sitne planove nastoji ostvariti nešto veliko, a čija neuljudnost ekspanzionalno raste s količinom alkohola. No, istodobno svojom tankoćutnošću i emotivnošću, opetovanom neostvarenošću u ustrajnoj patetičnoj žudnji za nekim boljim prilikama i dalekim vremenima, odaje dojam neshvaćene žrtve situacije i društva u kojima se upravo zbog neostvarenosti uvijek iznova nesretno zatekao. Sve ga to čini iznimno prijemčivim i bliskim likom, a osobito u usporedbi s naglašenom prijetvornom snishodljivošću podlaca Fulira.

43 O medievalizmu na filmu postoji iznimno opsežna literatura te ovdje izdvajam samo onu za uvod u temu, Pugh & Weisl 2013, 83-100; Bildhauer 2016; Elliott 2011; Pagès & Kinane 2015; Haydock 2008; D'Arcens 2014; Larrington 2016; Verduyck 2014. Usputno valja istaknuti da svojevrsno središnje mjesto medievalizma na filmu – upravo zbog uvida u doživljaj i gradnju srednjovjekovnog u suvremenosti – uživa kovanica popularizirana filmom *Pulp Fiction: getting medieval* (prema dijalogu Marsellusa Wallacea: *I'm gonna get Medieval on your ass*; usp. Tarantino 1994, 131; o uporabi i kontekstualizaciji kovanice u suvremenosti usp. Dinshaw 1999, 183-206).

44 S obzirom da za mahanja sabljom Šafranek spominje Turke, moglo bi se pomisliti da se njegove riječi odnose na ranonovovjekovno doba, a ne srednjovjekovno. Da se doista radilo o srednjovjekovlju svjedoči novela Vjekoslava Majera, koja je poslužila kao predložak za film, s razradom Šafranekovog razmišljanja. *Gospodin Fulir je glasno uzdahnuo, da je tata rekao: No od rezanaca se baš ne treba tako uzdisati. To nije tako teško jelo. Gospodin Fulir je rekao: Ne uzdišem ja radi rezanaca. Ja uzdišem radi osjećaja. Mama je tati rekla: Pa čovjek ima i svoju dušu. Tata je rekao: Imam i ja dosta osjećaja, ali zato ipak ne uzdišem kao baba. Ja sam kao iz željeza. Možda sam se rodio nekoliko stotina godina prekasno. Meni manjka štit, kaciga i koplje i svakako konj, pa da vidite kako bi jurišao. He, he, hee, vi se opet plašite. Ne, ne, nisam ja tako strašan. Pogotovo vi ste domaći, vama neću ništa učiniti. Mama je rekla: što si ti utvaraš, da se tebe tko boji. Tata je postao žalostan i primivši se za glavu, rekao: Prošlo je doba starih vitezova. A kako je to moralo biti lijepo. Kad si htio, spustio bi na kuli most, a kad ti se opet prohtjelo, dao si ga opet dignuti. Ja bih cijeli dan spuštao i dizao taj most, a u opkope bih dao napustiti vodu i onda opet da isteče. To bi zato radio, da se vidi tko je gospodar dvorca. Gospodin Fulir je rekao: Danas je moderno doba i kuće se grade od betona i stakla. Usp. Majer 1935.*

U kontekstu Šafranekove osobnosti srednjovjekovno funkcionira kao kulturno okružje iskupljenja svih njegovih žudnji i jedinoga ispravnog samoostvarenja. To ostvarenje za Šafraneka, a posredno tako gledatelja i čitatelja, povezano je najprije s idejom časti, hrabrosti, plemenitosti i ispravnosti (taj isti ideal Šafraneke vidi i u *našim starima koji su ratovali protiv Turaka*, kupnji *karte do Amerike* i kroćenju lava kišobranom, kapetanstvu broda *koji vozi samo takvim morima koja su uvijek burna*, a ponajprije avijatičaru koji se prevrće po zraku i dobrovoljno služi u Abesiniji).⁴⁵ No, povrh časti i hrabrosti srednjovjekovno objedinjuje i sve ostale osobine Šafranekovog lika, a u srži se te svode na oslobođenje od društvenih i samonametnutih okova. Tako srednjovjekovno ujedno služi za naglašavanje samoće u zajedništvu, mogućnosti neometanog ostvarenja samovolje, obespravljena žene kojoj je jedina dužnost briga za djecu, društveno priznanje, uživanje alkohola. Na Šafranekovu emotivnu potragu za duševnim mirom u idealu srednjovjekovnog, Fulir distancirano uzvraća hvalisanjem o modernosti. Upravo ta suprotnost još više naglašava Šafranekovu žudnju za srednjovjekovnim. Naime, potrazi za mirom od kaosa svakodnevlja u srednjovjekovnom, suprotstavlja se mit o društvenom napretku izravno u pojavnosti (betona i stakla), ali posebice posrednim isticanjem individualizma i posljedične otuđenosti.

Sve navedeno nudi gledatelju specifičan čuvstveni doživljaj srednjovjekovnog. Pritom nije bitno je li taj stvarno osviješten ili je generički pohranjen u memoriji, putem duhovitosti radnje u suprostavljenosti likova Šafraneka i Fulira. Bitno je da opetuje i nasljeduje srednjovjekovno, a to se u konačnici doživljava istodobno kroz romansiranu poruku o časti i herojstvu te poruku o nazadnosti tog društveno prevladanog doba. Štoviše, doživljaj nazadnosti srednjovjekovnog je u prvom planu s obzirom na sukus Šafranekove osobnosti.

Premda zapravo vrlo slojevito i kompleksno oblikovan kroz dinamiku banalnih odnosa likova, doživljaj srednjovjekovnog u osnovi je sukladan (stereotipnoj) viziji srednjeg vijeka iz perspektive romansiranog nacionalizma 19. stoljeća. S obzirom na kulturno i historiografsko okružje doba stvaranja Vjekoslava Majera to ne treba čuditi. Dovoljno se prisjetiti duha doba vezanog uz proslavu 1000. godišnjice Kraljevine Hrvatske te gradnje maksimirske mogile kao mementa prošlosti, sadašnjosti i budućnosti Hrvata.⁴⁶ Ponajbolje to dočaravaju riječi Aleksandra Freudenreicha, idejnog kreatora i kroničara gradnje mogile „ako buduća pokoljenja u svom razvitku, napretku i internacionalizmu budu planirala našu zemlju, brišući spomenike, uz pomanjkanje ljubavi domovini – tad će naći na sigurnom mjestu mali muzej predmeta, koje su Hrvati upotrebljavali u doba, kad su slavili prvu tisućgodišnjicu i kad su još ljubili svoju domovinu“.⁴⁷ Romansirani nacionalni zanos srednjovjekovnim, na osobiti se način tada utkao u memoriju, pa je i odjek toga vidljiv u tračku Majerovog razumijevanja povijesti kroz njegove likove.

45 Usp. Majer 1935.

46 O mogili, naciji, historiji usp. Majnarić 2018.

47 Freudenreich 1925, 251.

Sljedeći primjer je iz prostora medijskog govora i nije slojevit kao prethodni, no podjednako rabi srednjovjekovno za potrebe definiranja sadašnjice. Primjer je osobito zanimljiv, jer iz njega proizlazi uporaba srednjovjekovnog za pogrdni simboličan prikaz vizije o nepravdi odnosa elita prema „malom čovjeku.“ U jeku epidemioloških mjera čija je gospodarska štetnost u medijskom prostoru ponajprije prikazivana kroz nemogućnost rada ugostiteljskih radnji, u medijskoj se raspravi oko toga, ali i mjera uopće, pojavila predodžba o dvojnim mjerilima mjera, kojih se pripadnici političke elite bez ikakvih posljedica ne pridržavaju. Tako su političke elite prikazane kao nelogičan i upitno legalan izvor za nametanje i kontroliranje mjera, no što je puno bitnije, istodobno su postale žrtveni jarac svih dionika društava koji se mjera nisu pretjerano pridržavali. U tom su trenutku svi dionici društva mogli odahnuti od potencijalno jačega i većeg sankcioniranja u slučaju formalnog uočavanja kršenja mjera, jer je veći dio društva mjere prešutno sveo na ispraznu formu. Tako se istodobno medijska rasprava o mjerama transformirala u mjesto diskurzivne realizacije dnevnih planova, potreba i želja svih koji ostvare pristup medijima. Tako se o (ne)mogućnosti rada ugostitelja pojavila i tvrdnja da djelovanje političkih elita iz perspektive ugostitelja „klasično ponižavanje koje jedan feudalist i njegovi sljedbenici rade nama ‘kmetovima’“.⁴⁸ *Feudalist* – nepostojeća riječ u hrvatskom jeziku – podrazumijeva položaj moći, koji obuhvaća, premašuje i postavlja okvire pravde, a kmetovi bezličnu masu onkraj pravde, što ih čini obespravljenim predmetom s kojim se može postupati prema potrebi. Pritom je zbog paralela sa srednjovjekovnim osobito zanimljiv doživljaj društvene mreže koja slijedi *feudalista*. Taj doživljaj u središte mreže stavlja moćnika sposobnog okupljati i dinamizirati mrežu (što je nesvjesno blisko realnosti srednjovjekovnog), no dionike mreže svodi na slijepo sljedbeništvo (za razliku od želje za udjelom u socijalnom kapitalu što bi bilo blisko realnosti srednjovjekovnog). No, najbitniji je ipak doživljaj nezasažuenog uživanja na temelju iskorištavanja tuđega (prisilnog) rada, a u čijem se središtu nalazi poruka o žrtvi, nepravdi, patnji, zanemarivanju, obespravljenosti i suštinskoj potlačenosti. Pritom srednjovjekovno služi kao podstrekač nazadnosti koja se nastoji pripisati pojavi u suvremenosti i kojom se nastoji upozoriti na prisutnost davno napuštenih društvenih vrednota, a što ujedno podrazumijeva poziv k otrježnjenju u vidu potrebe prakticiranja „boljeg“ u društvu kojem pripadamo. To pak reinvenira (već

48 Benčić 2021. U kontekstu teme ovog rada zanimljivo je ukazati na nepreciznost u prenošenju informacija, ali i na konstruiranje informacije. Vjerojatno je riječ o novinarskoj interpretaciji u kojoj se izjava ugostitelja u dijelu *feudalist* u naslovu novinskog članka mijenja u feudalac, no kako onda tumačiti navodnike uz riječ kmetovi? Je li riječ o gestikulaciji ugostitelja kojima je naznačio navodne znakove ili novinarskom konstrukt? To ostaje nepoznato. Premda za doživljaj srednjovjekovnog u ovom slučaju to i nije toliko bitno, ipak govori o detaljima. Dok se politička elita bespogovorno poistovjećuje s *feudalistom*, ugostitelji su kmetovi u navodnicima zbog toga što nisu kmetovi nego ugostitelji, ili zbog posebnog diskurzivnog obzira prema ugostiteljima u kojem ih se ne želi poistovjetiti s nekim neizrečenim, ali prešutno poimanim, položajem nekadašnjih kmetova, a koji zasigurno nije bio tako povoljan kao položaj današnjih ugostitelja? U svakom slučaju, navedeno pokazuje kako sam tekst može utjecati na gradnju doživljaja srednjovjekovnog.

utvrđenu stereotipnu) sliku srednjovjekovnoga kao vrijednog prezira. No, tim je više u ovom slučaju zanimljivija uporaba baš srednjovjekovnog, s obzirom da se takva generička slika može pripisati bilo kojem dobu povijesti u kojem se mogu pronaći kmetovi (što historijski gledano nije slučaj sa srednjovjekovljem u kojem kmetstvo kao takvo ne postoji).⁴⁹ Upravo poistovjećenje kmetova najprije sa srednjovjekovnim svjedoči o dubinski (nesvjesno) ukorijenjenom općem doživljaju srednjovjekovlja kao najgoreg i najnazadnijeg, pa tim i najprimjerenijeg za usporedbu. No, kao i u Šafranekovu slučaju, podjednako valja istaknuti da ugostiteljeve riječi nije moguće motriti izvan konteksta. Taj je u današnjici ponajprije povezan s opstankom socijalističkog diskursa o klasnoj borbi (u pandanu slučaja nasljedovane političke elite i kapitalističkoga samooblikovanog radnog građanstva), koji je djelomično implementiran u historijska istraživanja,⁵⁰ a putem opetovanja ključnih povijesnih epizoda u popularnoj predodžbi, iznimno uspješno anakrono posredovan u prošlost. Pritom je ključna bila klasna aproprijacija i popularizacija lika Matije Gupca i seljačke bune (čije je oblikovanje započelo u doba romansiranog nacionalizma 19. stoljeća), kao „narodnog klasnog heroja.“⁵¹ Takav kontekst u sporedni plan gura i moguće pitanje na koje je razdoblje ugostitelj doista ciljao, jer bespuća njegovog doživljaja vremena sve do trenutka u kojem je „amorfnja potlačena masa raskinula okove kmetstva,“ podjednako obuhvaćaju i ne obuhvaćaju srednjovjekovlje.⁵²

Najposlije vratit ću se primjeru naznačenom u uvodu, muralu trobojnice s prikazom kralja Tomislava, Grgura Ninskog i pročelja šibenske katedrale. Naime, dok su prethodna dva primjera posredno ukazivala na doživljaj srednjovjekovnog u vidu romansiranog nacionalizma 19. stoljeća, u slučaju murala taj je doživljaj transformiran u transcendentalno svezremensko opojmljenje nacije. U toj transcendenciji nacija proizlazi iz svoje dugotrajne prošlosti, ali istodobno čuva, reinvenira i izgrađuje tu prošlost, odnosno u svakom trenutku živi tu prošlost. Srednjovjekovno je pritom, kako sam ranije spomenuo, ključno jer formira sakralni prostor nacije, fizički u vidu samog područja i mentalni u vidu utemeljenja nacije u dinastiji vlastite krvi.

49 Potonji dio tvrdnje prelazi okvire mogućnosti analize na ovom mjestu. Usputno ću spomenuti da značenje termina kmet, ne odgovara iznimno nijansiranom položaju seljaka ovisno o prostoru i vremenu motrenja tijekom srednjeg vijeka. Na neku naznaku općeg ujednačenijeg položaja seljaštva može se pomisljati sukladno razvoju države i korporativnog koncepta poimanja društva, potkraj srednjeg vijeka od 14. do 16. stoljeća.

50 Kao referentno mjesto za daljnje istraživanje usp. Janković 2016.

51 Podrobnija analiza značenja Matije Gupca za razvojnu putanju hrvatske historije prelazi okvire ove teme.

52 Navedeno otvara širi problem koji je u historiografiji samo donekle dotaknut i osobito se istražuje u psihologiji, a odnosi se na svezu znanja i percepcije vremena. Naime, historiografiji tek predstoji spoznaje tih istraživanja uklopiti u vlastite poglede na postanak „znanja“ o prošlosti. Za uvod u opsežna istraživanja percepcije vremena i odnosa te percepcije s emocijama usp. Mölder, Arstila & Øhrstrøm 2016; Droit-Volet et al. 2013; Wittmann 2009; Chen & Scholl 2016; Droit-Volet & Gil 2016; te ponešto popularniji, no svrsishodan pregled u Hammond 2013.

O tome ponajbolje svjedoči još jedan primjer medievalizma, onaj iz suvremene zabavne glazbe u pjesmi *Kletva kralja Zvonimira*. Dostatno je upozoriti da je pjesma izvedenica diskursa početka 90-ih godina 20. stoljeća u doba obnove suvremene samostalnice hrvatske države. Tada je iz vernakularne (i književne) memorije u javni politički i medijski diskurs prenesena i oživjela rasprava o tobožnjoj Zvonimirovoj kletvi u svezi s hrvatskom državnošću.⁵³ S obzirom na Domovinski rat i imperativ obrane stečene državnosti kontekst uporabe legende u vidu pojačane kohezije i samoidentifikacije bio je jasan i smislen. No, u kontekstu ovog rada zanimljiviji je doživljaj srednjovjekovnog koji je od tada do danas ugrađen i stasao u popularnom poimanju. Naime, srednjovjekovno je u danim okolnostima poistovjećeno s čašću, državnošću, domovinom, žrtvom, ispravnošću, no istodobno i neznanjem, izdajom i lakovjernošću. Upravo tim porukama odzvanja i rečena pop-rock ekloga (ili folk metal)⁵⁴ kada spominje „izdaju naših velikana“ kao pandana „izdaje kralja Zvonimira,“ „Judine sinove,“ „tuđa vrata pred kojima molimo pravdu,“ „umornu i izmučenu zemlju,“ i napokon „utamničene Zvonimirove vojnike“.⁵⁵ Neizbježno opetovanje doživljaja srednjovjekovnog u prizmi svezremenske transcendencije nacije tim je više naglašeno u simbolici nadimka pjevača, kojeg nosi prema posjedovanju automatskog oružja za Domovinskog rata. Upravo kroz spomen naziva (oružja) Thompsona, kralj Zvonimir, državnost, Domovinski rat, čast, hrabrost, odanost, ali i izdajnici i strani ugnjetavači, sjedinjuju se u svezremenosti, a srednjovjekovno se oživljava u sadašnjosti kao uzor kojem treba nastojati, ali i kao opomena i upozorenje da se ponavljanje slične situacije iz prošlosti treba izbjeći. Ostavljajući po strani vještu marketinšku usmjerenost pjesme, ona govori isključivo o suvremenosti koju konstruira kroz usporedbu sa srednjovjekovnim, no istodobno za razliku od prije navedenih primjera, srednjovjekovnom nameće kategorije, vrijednosti i društveno-političke prilike suvremenosti te tako ujedno kontrolira i usmjerava doživljaj srednjovjekovnog. Jednostavnije rečeno, srednjovjekovno je lišeno ikakve kontekstualne realnosti⁵⁶ i kao takvo uporabljeno isključivo kao konstruktivni iskaz potvrde sakralnog prostora nacije koji potom postaje osnovna potka u monopolizaciji

53 Za analizu obnove tog diskursa u javnosti usp. Žanić 1994. Za analizu uporabe srednjovjekovnih motiva pri izgradnji identiteta moderne Hrvatske države te u tadašnjem političkom diskursu usp. Budak 2009.

54 Valja istaknuti da Alana Bennett ukazuje na tri osnove heavy metal reinencije srednjovjekovnog putem: (1) tradicijske glazbe obogaćene metal aranžmanima, (2) lirike s naglaskom na fantastično srednjovjekovlje u vidu kulture borbe, časti i hrabrosti, (3) kostimografije nadahnute poviješću, usp. Bennett 2015, 97-99. Kirsten Yri pak na to nadovezuje i ulogu iskaza emocije koja se kreće od ljutnje i agresivnosti do očajanja i boli; usp. Yri 2019. O uporabi medievalizma u suvremenoj glazbi i njihovom nadopunjujućem odnosu uz navedene usp. Dell 2019; Dell 2016; Barratt-Peacock & Hagen 2019; Vaughn Carlos 2020.

55 Perković 2006.

56 O izvorima koji bilježe legendu, kontekstu njezina nastanka u 14. stoljeću i značaju u realnosti doba i društvenog okruženja u kojem je nastala usp. Karbić 2000, 271-280; Ančić 1997; Goldstein 1984; Majnarić 2018a, 110-118; Nemeth 2006.

ispravnosti vlastite vizije realnosti u suvremenosti.⁵⁷ Lišeno konteksta i nabijeno novim značenjem, srednjovjekovno tako postaje potencijalni prostor ideologizacije. No, unatoč tome, pri svemu se trajno osigurava doživljaj i uporaba srednjovjekovnog, barem u prizmi transcencije nacije.

Pri toj reinenciji doživljaja srednjovjekovnog, zamjetna je bliskost kolektivne memorije i historiografije, upravo u duhu romansirane nacionalne historiografije, ali i popularnog poimanja o ponavljanju ljudske povijesti. Nije naodmet ponoviti, da nacionalna historiografija (sintagmu rabim kao opisnu, a ne vrijednosnu)⁵⁸ žanrovski pristupa prikazu povijesti i oblikuje ju kroz nekoliko osnovnih tema: (1) starost i održivost naroda/nacije te njezina zlatna kulturna i često vojna superiornosti, (2) doba uspavanosti naroda/nacije uzrokovana djelovanjem stranih izrabljivača koji su posijali razdor u narodnu uzajamnost, razumijevanje, zajedništvo i blagostanje, (3) pokušaji buđenja naroda/nacije djelovanjem različitih heroja, (4) konačno buđenje naroda/nacije i okončanje dekadentnog doba odbacivanjem izrabljivača.⁵⁹ Za elemente tog žanra – kao uostalom i za transcenciju nacije – ključno je poimanje o repetitiji povijesti.⁶⁰ No, zbog nepostojeće dostatne kritičnosti – osim one u interpretacijskom smislu i/ili sukladno funkcionalnosti teksta – istovjetnosti čimbenika dviju situacija, historičaru jedino preostaje situacijski kaos. Implikacija kaosa u prostornim okvirima je jasna, a što se tiče vremenskih okvira, kaos otvara pitanje stvarnog uzročno-posljedičnog slijeda kako ga poima historiografija, ili barem onog imalo dugoročnijeg. Odgovor možda treba tražiti u zauzimanju istraživačke pozicije, ali i poimanju prošlosti kroz mnoštvo malih vremena. U protivnom istraživanje zalazi u opasnost da svjedoči o društvenoj konvencionalnosti i funkcionalnosti, mentalnim mapama te ponajprije lijepim i pravilno strukturiranim tekstualnim narativima, trendovskim ili žanrovskim, svojstvenim dobu fizičkog postojanja istraživača.

Primjer murala za razliku od prethodnog primjera ne monopolizira ispravnost vizije suvremenosti putem srednjovjekovnog. Transcencija nacije se postiže iskazom dugotrajne tisućljetne postojanosti hrvatskog identiteta, pri čemu srednjovjekovno gradi osnovno političko, vjersko i kulturno okružje. Naglasak koji srednjovjekovno daje u pripadanju tom kulturno-baštinskom identitetu, ipak nije u potpunosti oslobođen romansirana nacionalnog pogleda na povijest. Odabir „heroja“ Grgura Ninskog, krvi koja samo

57 O političkoj uporabi medievalizma i s tim povezanim medijima u današnjici postoje brojne studije, za ovu priliku usp. Carpegna Falconieri 2019; Elliott 2017; Bull 2005, 99-136; Pugh & Weisl 2013, 140-157; Wollenberg 2014; Elliott 2020; Lahey 2021; Wollenberg 2020; Evans & Marchal 2011. O odnosu medievalizma, nacionalizma i suvremene glazbe usp. Boyarín et al. 2019.

58 Özkırımlı 2010, 51-52.

59 Valja usputno napomenuti da takav žanrovski koncept nije kreacija 19. stoljeća, nego je nasljedovan još od srednjovjekovlja te prisposobljen prilikama 19. stoljeća i svrsi tadašnje uporabnosti. Osnovu pak žanra treba tražiti u različitim biblijskim slikama i motivima izabranog naroda, Knjige Izlaska itd. koje su bile osnova oblikovanja srednjovjekovnih povijesti, a čije su se strukture i koncepti nadalje nasljedovali.

60 Ta je ideja možda ponajbolje sročena o nانو egidi o povijesti kao učiteljici života ili njezinoj naoko prihvatljivijoj varijanti, koja se bezrazložno povezuje s Markom Twainom i govori o tome da se povijest ne ponavlja, ali se često rimuje.

što nije kapnula na baštinu domovine stvorene djelatnošću kraljeva i prožete katoličanstvom, jasno ukazuje na dubinsku popularnu protkanost ideja nacionalne historiografije, ali i njihovu funkcionalnost i svrhovitost kao vezivnog tkiva moderne nacije. Upravo je to i osnovna funkcija poruke murala svakom njegovom promatraču, doživljaj ponositosti srednjovjekovnom poviješću – bio promatrač svjestan srednjovjekovnog ili ne – te njezino njegovanje u vidu junačkog baštinjenja i čuvanja stvorenoga, izgrađenog i opetovanog identiteta. U sjeni te poruke i s pogledom na nju igraju se djeca, odvijaju se sportske priredbe, opušta se u ispijanju kave. Pa čak i površno nesvjesno zirkanje na mural u konačnici pridonosi osnovnoj svrsi. Čuvanju „slavne“ prošlosti, za sigurnost uzorite budućnosti. U tom kontekstu osnovna uloga povijesti u suvremenosti, bilo da je riječ o popularnoj percepciji, kolektivnoj memoriji ili historiji, nije bitno drugačija od one kroz prošlost.⁶¹

Navedeni primjeri, koji su ponajprije odabrani zbog svoje subliminalnosti, jasno ukazuju kolika je prisutnost srednjovjekovnog u suvremenosti. Uz osobito rastuću popularnost i ekonomsku iskoristivost različitih popularnih manifestacija (sajmovi, festivali, itd.), filmskih ostvarenja, kulturnih zbivanja, internetskih sadržaja i *gaming* industrije, a što se izravno – ako ne sadržajno, barem diskurzivno – vezuje uz srednjovjekovno, čini mi se da je upravo srednjovjekovno doba od svih razdoblja ljudske prošlosti vjerojatno najprisutnije u suvremenosti posljednjih 20-ak godina. Pritom mi se čuvstveni doživljaj srednjovjekovnog čini kao presudan u gradnji i nasljedovanju slike o srednjovjekovlju. Navedeni primjeri ujedno pokazuju i trajni podsvjesni učinak tog nasljedovanja. Sukladno tome, ali i u smislu dubinske prožetosti svakog historičara vlastitim dobom i osobnošću, medievalizam i pitanja koja otvara postaju tim smislenija, a s obzirom na nasljedovanje izgrađene slike o srednjem vijeku i tim bitnija.

Na kraju još jednom valja istaknuti. Medievalizam je u svojoj srži usmjeren na otvaranje niza pitanja o pristupu historiji te posljedično o razumijevanju prošlosti. Slijedeći ta pitanja, ali i činjenicu da se historičar najprije bavi istraživanjem diskursa o povijesti (u prošlosti), otvaraju se sasvim novi pogledi na povijest. Naime, ako je spoznaja suvremene zbilje ograničena subjektivnim doživljajem, duhom doba i potrebom funkcionalnosti izričaja, onda je razumno za istim tragati i u sačuvanim pisanim izvorima. U tom slučaju ti su izvori samo odsjaj jedne od mnogobrojnih prošlih zbilja, od kojih k tome historičari mogu samo pojedine dijelom istražiti i spoznati. Naime, kako je ranije spomenuto, već je i sama činjenica kontaminirana njezinom interpretacijom – o čemu internetizacija i društvene mreže današnjice svakodnevno zorno svjedoče – a što je promatrano doba udaljenije od suvremenosti, to je sačuvanih činjenica manje, pa je posljedično i potreban oprez prema mogućoj kontaminaciji tim veći, jer najčešće historičar raspolaže samo jednostranom interpretacijom. Uz to interpretacija nastala u mjesecima, godinama, stoljećima, u nekom drugom duhovnom i kulturnom okružju, nakon samog čina dodatno obremenjuje mogućnost spoznaje. Historičaru je stoga

61 Podrobnija argumentacija te tvrdnje prelazi okvire rada te ću joj se posvetiti nekom drugom prilikom.

neophodno opojmljenje istraživačke pozicije prema kojoj prošlu zbilju nije moguće spoznati te istodobno činjenice da se poimanje te zbilje bitno oblikovalo, nadograđivalo i nasljedovalo u prošlosti. Drugim riječima, ljudska povijest (osim u funkcionalnosti izričaja) nije determinirajuća, nego je najprije slučajna i kaotična, a tek potom posljedično katkad i uzročna. S obzirom da je uloga historičara uvođenje smisla u taj kaos, ovisno o potrebama vremena tog historičara, uz primjenu svih strukovnih uzusa i teorijskih koncepcija, što li je to nego domišljanje?

Premda zapravo izrečeno u okviru dosadašnjih historiografskih promišljanja nije pretjerana novost – svatko tko se iole ozbiljnije suočio s aspektima problema vlastite interpretacije prošlosti u sukusu pitanja očuvanosti izvornog gradiva i razloga opstanka baš tog gradiva, zapitao se je li to baš moglo biti tako (tj. što ako)? – držim da je to ipak u vidu funkcionalnosti istraživanja potrebno iznova ponavljati i osvijestiti. Svijest o tome, međutim, vodi k stvarnom rastvaranju istraživanja, pa možda i onkraj historiografskih kanona. Isto tako i samu srž ideje medievalizma, zapravo čine historiji odavno znana pitanja i problemi, no sada upakirani u postmoderni diskurs i usmjereni novim metodološkim predlošcima. Ipak medievalistička su istraživanja osobito privlačna i posljednjeg desetljeća osobito brojna.

U svakom slučaju, historičar je skretničar povijesti, ali i samo jedan od niza čimbenika za usmjerenje ljudske povijesti. Osobito ako se ima na umu da historičari nemaju monopol nad poviješću, a što medievalizam zorno pokazuje. No, ako domišljamo povijest, ili u ovom slučaju srednji vijek, možemo se pritom i zabaviti, pa tako, riskirajući epitet eskapizma, možda zabaviti i čitatelja. Upravo kroz afirmiranje „neozbiljnih“ tema na to potiče i medievalizam. U tom kontekstu, postoji doista puno prostora za buduća medievalistička istraživanja, koja s obzirom na uporabu srednjovjekovlja u suvremenosti ne moraju biti isključivo historijska. Istraživanjem doživljaja pri uporabi srednjovjekovnog ovdje su se samo naznačili mogući pravci, a daljnji njihov razvoj – uzorno razrađen u brojnim ovdje citiranim istraživanjima – može samo pridonijeti boljem poznavanju diskursa o srednjovjekovlju. To pak katkad može pridonijeti i boljem razumijevanju kaosa srednjovjekovlja, pa onda i voditi smjelijim historijskim zaključcima i pristupima (mimo uobičajenih strukturiranih pravilnosti).

Ovim se radom, u prizmi upoznavanja s osnovnim idejama „nediscipline“ medievalizma, nastojalo ukazati na važnost spoznaje interpretacije i nastanaka interpretacije o srednjovjekovnom u razumijevanju srednjovjekovlja. S obzirom na njihovu opsežnost i teorijsku razrađenost, brojne teme medievalizma ovom su prilikom samo naznačene te prepuštene razradi u nekim budućim istraživanjima. Isto se odnosi i na pitanja o svrsi historije te mjestu historičara u istraživanju, a koji mi se opetovano nameću iz istraživačke prakse. No, i s ovim dosegom promišljanja (i tekstualnim izričajem koji ponešto odskače od uobičajenih historiografskih kanona), na primjeru medievalizma i područja od njegova interesa istaknula su se brojna konceptualna ograničenja u spoznaji povijesti, ali i pritom česte nemogućnosti raspoznavanja granice – ako je ta za historiju uopće i neophodna – između historiciteta, realnosti i domišljanja.

Domislljajmo stoga srednjovjekovlje. Na primjer: nataknuvši neophodni kljun ušao sam u dotrajalu seosku ustanovu. Kromirani šank presijavao se na slabšnom svjetlu oblačnog jutra. Na jednom kraju šanka smjestio se aparat za kavu, a s konobarske strane posred šanka, uz sudoper, i nekoliko litrenki vina utisnutih u za to dimenzionirane rupe. Iza zastorske kabine u drugom dijelu prostorije pojavila se konobarica srednjih godina, bez maske. ‘Kava za van, terasa ne radi,’ a nije bilo ni potrebe, jer klijentele nema. ‘Što ćete, vidite što nas je snašlo’ – rekla je dok je uzimala plastične čaše. ‘Prilagodili smo se’ – pokazao sam na aparat. ‘Kak su prije ljudi, bilo je kuge, tam davno i to ne jednom, stalno’ – rekla je stišući već tipke na aparatu. Ostao sam zapanjen, pričali smo o crnoj smrti. Uz viziju zaraženih tjelesa koja prelijeću zidine Kafe, pomislio sam, previše internet portala u posljednje vrijeme prenosi svaštice o kugi, zaljubljenica u povijest, teoretičarka urote? ‘Da, polovicom 14. stoljeća, čitava Europa!’ – prihvatio sam. Pogled joj je upitno kliznuo na mene te je zamišljeno promrmrljala – ‘14. stoljeće ...’ ‘Oko 1350., 14. stoljeće, i ciklički se vraćala, još duže vremena.’ ‘Da, prije 600 godina! A bilo je i prije, oko 1000. godine?’ ‘Bilo je i prije, imate onu znamenitu u doba cara Justinijana, u ...’ – nisam izrekao stoljeće, prekinula me i zaključila: ‘I prije, oko 1000.! A, vidite, sad je nema, ali bila je i prošle godine...’ ‘Čitali ste, endemska, u Africi?’ ‘Ali, danas je nema, zato jer su se cijepili, tako ćemo i protiv korone! Sjećate se kak smo 70-ih, samo su došli u školu, nisu nas niš pitali.’ Prikladan zaključak uz ulijevanje zapjenjenog mlijeka u plastičnu čašu. Birao sam što bih joj još spomenuo: flagelante, trovače bunara, karantenu, buhe? Dok su mi se misli okretale stvorila se s druge strane šanka, već na putu prema zastrtom prostoru okrenula se. ‘Kuham grah sa zeljem, ako se popodne vraćate, dodite, fino je!’ Dok sam izlazio, pomislio sam, korona posustaje pred ručak, a stoljeća nezapamćenih ljudskih života padaju ničice pred gladi. Kava je doista bila odlična. Konzumirali smo povijest. Okružuje našu sadašnjost.

Bibliografija

- Altschul, Nadia. 2008. „Postcolonialism and the study of the Middle Ages.“ *History Compass* 6, no. 2: 588-606.
- Ančić, Mladen. 1997. „Ljetopis kraljeva Hrvatske i Dalmacije (Vrijeme nastanak i autorstvo Hrvatske redakcije Ljetopisa popa Dukljanina).“ U *Zvonimir, kralj hrvatski*, uredio Ivo Godstein, 273-304. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta.
- Ančić, Mladen. 2008. *Što „svi znaju“ i što je „svima jasno“: historiografija i nacionalizam*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Ančić, Mladen. 2009. „Uvodna studija: Kako danas čitati studije Franje Račkog.“ U Franjo Rački, *Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća*, VII–XXXVIII. Zagreb: Golden Marketing-Tehnička knjiga.
- Andrić, Stanko. 2015. „Genij srednjega vijeka. U povodu smrti Jacquesa le Goffa (1924-2014).“ *Gordogan* 31-32: 32-55.

- Alexander, Michael. 2007. *Medievalism: The Middle Ages in Modern England*. New Haven: Yale University Press.
- Bak, János M., Patrick J. Geary, and Gábor Klaniczay. 2014. *Manufacturing a Past for the Present*. Leiden: Brill.
- Bala, Arun. 2006. *The Dialogue of Civilizations in the Birth of Modern Science*. New York: Palgrave Macmillan.
- Barcham, Manuhua. 2012. „Rule by Natural Reason: Late Medieval and early Renaissance conceptions of political corruption.“ In *Corruption: expanding the focus*, edited by Manuhua Barcham, Barry Hindess and Peter Larmour, 53-71. Canberra: ANU E Press.
- Barratt-Peacock, Ruth, and Ross Hagen, ed. 2019. *Medievalism and Metal Music Studies: Throwing Down the Gauntlet*. Bingley, UK: Emerald Publishing.
- Benčić, Luka. 2021. „Nikad nisam rekao ono što Plenković tvrdi. Ovo je klasično ponižavanje koje jedan feudalac radi nama ‘kmetovima’.“ *Jutarnji list*, 22. veljače 2021. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/nikad-nisam-rekao-ono-sto-plenkovic-tvrdi-ovo-je-klasicno-ponizavanje-koje-jedan-feudalac-radi-nama-kmetovima-15052554>
- Bennett, Alana. 2015. „Reinventing the Past in European Neo-medieval Music.“ In *The Middle Ages in Popular Culture: Medievalism and Genre*, edited by Helen Young, 91-112. Amherst: Cambria Press.
- Benyovsky Latin, Irena. 2009. *Srednjovjekovni Trogir – prostor i društvo*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Berns, Ute, and Andrew James Johnston. 2011. „Medievalism: A very short introduction.“ *European Journal of English Studies* 15, no. 2: 97-100.
- Bildhauer, Bettina. 2016. „Medievalism and Cinema.“ In *The Cambridge companion to medievalism*, edited by Louise D’Arcens, 45-59. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blažević, Zrinka. 2014. *Prevodenje povijesti. Teorijski obrati i suvremena historijska znanost*. Zagreb: Srednja Europa.
- Boyarin, Annika Christensen, Amaranta Saguar García and Dean Swinford. 2019. „The Politics and Poetics of Metal’s Medieval Pasts.“ In *Medievalism and Metal Music Studies: Throwing Down the Gauntlet*, edited by Ruth Barratt-Peacock, and Ross Hagen Bingley, 71-80. UK: Emerald Publishing.
- Buchan, Bruce. 2012. „Changing Contours of Corruption in Western Political Thought, c. 1200–1700.“ In *Corruption: expanding the focus*, edited by Manuhua Barcham, Barry Hindess and Peter Larmour, 73-95. Canberra: ANU E Press.
- Budak, Neven. 2009. „Using the Middle Ages in Modern-day Croatia.“ In *Gebrauch und Missbrauch des Mittelalters, 19.-21. Jahrhundert / Uses and abuses of the Middle Ages, 19th-21st century / Usages et mésusages du Moyen Âge du XIXe au XXIe siècle*, edited by János M. Bak, Jörg Jarnut, Pierre Monnet and Bernd Schneidmüller, 241-262. München: Wilhelm Fink.
- Bull, Marcus. 2005. *Thinking medieval: an introduction to the study of the Middle Ages*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Caine, Barbara. 2010. *Biography and History*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan.
- Carpegna Falconieri, Tommaso di, ed. 2019. *The Militant Middle Ages*. Leiden: Brill.
- Chen, Yi-Chia, and Brian J. Scholl. 2016. „The Perception of History: Seeing Causal History in Static Shapes Induces Illusory Motion Perception.“ *Psychological Science* 27, no. 6: 923-930.
- Cohen, Jeffrey Jerome. 2001. „Introduction: Midcolonial.“ In *The Postcolonial Middle Ages*, edited by Jeffrey Jerome Cohen, 1-17. New York: Palgrave.

- D'Arcens, Louise. 2014. „Presentism.“ In *Medievalism: Key critical terms*, edited by Elizabeth Emery and Richard Utz, 181-188. Woodbridge: D. S. Brewer.
- D'Arcens, Louise. 2016. „Introduction: Medievalism: Scope and complexity.“ In *The Cambridge companion to medievalism*, edited by Louise D'Arcens, 1-13. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dear, Peter. 2001. *Revolutionizing the Sciences: European Knowledge and its Ambitions, 1500-1700*. London: Palgrave.
- De Grazia, Margareta. 2010. „Anachronism.“ In *Cultural Reformations: Medieval and Renaissance in Literary History*, edited by Brian Cummings and James Simpson, 13-32. Oxford: Oxford University Press.
- Dell, Helen. 2016. „Musical medievalism and the harmony of the spheres.“ In *The Cambridge companion to medievalism*, edited by Louise D'Arcens, 60-74. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dell, Helen. 2019. „Music and the emotions of medievalism: The quest for identity.“ *Postmedieval: a journal of medieval cultural studies* 10, no. 4: 411-422.
- Dinshaw, Carolyn. 1999. *Getting Medieval: Sexualities and Communities, Pre- and Postmodern*. Durham, NC: Duke University Press.
- Droit-Volet, Sylvie, Sophie Fayolle, Mathilde Lamotte, and Sandrine Gil. 2013. „Time, Emotion and the Embodiment of Timing.“ *Timing & Time Perception* 1, no. 1: 99-126.
- Droit-Volet, Sylvie, and Sandrine Gil. 2016. „The emotional body and time perception.“ *Cognition and Emotion* 30, no. 4: 687-699.
- Džino, Danijel. 2011. „The Perception of Croatian Medieval History by Vladimir Nazor in Hrvatski kraljevi (The Kings of the Croats).“ *Croatian Studies Review* 7, no. 1: 89-100.
- Echard, Siân. 2008. *Printing the Middle Ages*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Eco, Umberto. 1986. „Dreaming of the Middle Ages.“ In *Travels in Hyperreality*, translated by William Weaver, 61-72. New York: Harcourt Brace.
- Elliott, Andrew B. R. 2011. *Remaking the Middle Ages: The Methods of Cinema and History in Portraying the Medieval World*. Jefferson: McFarland.
- Elliott, Andrew B. R. 2017. *Medievalism, Politics and Mass Media: Appropriating the Middle Ages in the Twenty-First Century*. Cambridge: D. S. Brewer.
- Elliott, Andrew B. R. 2020. „Medievalism, Brexit, and the Myth of Nations.“ In *Studies in Medievalism*, 29: Politics and Medievalism (Studies), edited by Karl Fugelso, 31-38. Woodbridge: Boydell & Brewer.
- Emery, Elizabeth, and Richard Utz. 2017. „Making medievalism: A critical overview.“ In *Medievalism: Key critical terms*, edited by Elizabeth Emery and Richard Utz, 1-10. Woodbridge: D. S. Brewer.
- Fitzpatrick, KellyAnn. 2019. „Introduction.“ In *Neomedievalism, Popular Culture, and the Academy: From Tolkien to Game of Thrones*, XIII-XXII. Cambridge: D. S. Brewer.
- Freudenreich, Aleksandar. 1925. „Sokolska mogila.“ *Hrvatski sokol* 7, no. 8: 251-253.
- Fugelso, Karl, ed. 2009. *Studies in Medievalism*, 17: Defining Medievalism(s). Woodbridge: Boydell & Brewer.
- Fugelso, Karl, ed. 2009a. *Studies in Medievalism*, 18: Defining Medievalism(s) (II). Woodbridge: Boydell & Brewer.
- Fugelso, Karl, ed. 2010. *Studies in Medievalism*, 19: Defining Neomedievalism(s). Woodbridge: Boydell & Brewer.

- Fugelso, Karl, ed. 2011. *Studies in Medievalism*, 20: Defining Neomedievalism(s) (II). Woodbridge: Boydell & Brewer.
- Fugelso, Karl. 2014. „Continuity.“ *Medievalism: Key critical terms*, edited by Elizabeth Emery and Richard Utz, 53-61. Woodbridge: D. S. Brewer.
- Evans, R.J.W., and Guy P. Marchal, ed. 2011. *The Uses of the Middle Ages in Modern European States: History, nationhood and the search for origins*. Basingstoke: Palgrave-Macmillan.
- Gaunt, Simon. 2009. „Can the Middle Ages Be Postcolonial?“ *Comparative Literature* 61, no. 2: 160-176.
- Geary, Patrick J. 2002. *The myth of nations: The medieval origins of Europe*. New Jersey: Princeton.
- Geary, Patrick J. and Gábor Klaniczay. 2013. *Manufacturing Middle Ages*. Leiden: Brill.
- Geltner, Guy. 2018. „Fighting Corruption in the Italian City-State. Perugian Officers’ End of Term Audit (*sindacato*) in the Fourteenth Century.“ In *Anticorruption in History From Antiquity to the Modern Era*, edited by Ronald Kroeze, André Vitória, and Guy Geltner, 103-121. Oxford: Oxford University Press.
- Goldstein, Ivo. 1984. „Kako, kada i zašto je nastala legenda o nasilnoj smrti kralja Zvonimira? (Prinos proučavanju mehanizma nastajanja legendi u hrvatskom srednjovjekovnom društvu).“ *Radovi Instituta za hrvatsku povijest* 17: 35-54.
- Grant, Edward. 1996. *The Foundations of Modern Science in the Middle Ages: Their Religious, Institutional, and Intellectual Contexts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grgin, Borislav. 2007. „Primjer selektivnog pamćenja: hrvatski srednjovjekovni vladari u nazivlju ulica i trgova najvažnijih hrvatskih gradova.“ *Povijesni prilozi* 26, br. 32: 283-294.
- Hamilton, Nigel. 2017. „Biography as Corrective.“ In *The Biographical Turn: Lives in history*, edited by Hans Renders, Binne de Haan, and Jonne Harmsma, 15-30. London; New York: Routledge.
- Hammond, Claudia. 2013. *Time warped: unlocking the mysteries of time perception*. Edinburgh: Canongate.
- Haydock, Nickolas. 2008. *Movie medievalism: the imaginary Middle Ages*. Jefferson: McFarland & Company.
- Heng, Geraldine. 2018. *The Invention of Race in the European Middle Ages*. Cambridge University Press.
- Hernandez, Morela, Marion B. Eberly, Bruce J. Avolio, and Michael D. Johnson, 2011. „The loci and mechanisms of leadership: Exploring a more comprehensive view of leadership theory.“ *The Leadership Quarterly* 22, no. 6: 1165-1185.
- Hirschi, Caspar. 2008. „Mittelalterrezeption.“ In *Enzyklopädie Der Neuzeit*, bd. 8, herausgegeben von Friedrich Jaeger, 610-617. Stuttgart; Weimar: J.B. Metzler.
- Hrvatski jezični portal (a). s.d. „medievistika.“ Pristupljeno 4. 3. 2021. http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e1tiXRc%3D
- Hrvatski jezični portal (a). s.d. „medievalist.“ Pristupljeno 4. 3. 2021. http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e1tiXRM%3D
- Holmes, Catherine, and Naomi Standen. 2018. „Introduction: Towards a Global Middle Ages.“ In *The Global Middle Ages*, edited by Catherine Holmes and Naomi Standen (Past and Present Supplements 18), 1–44. Oxford: Oxford University Press.
- Höltenschmidt, Edith. 2000. *Die Mittelalter-Rezeption der Brüder Schlegel*. Paderborn: Schöningh.
- Janković, Branimir. 2016. *Mijenjanje sebe same. Preobrazbe hrvatske historiografije kasnog socijalizma*. Zagreb: Srednja Europa.

- Jones, Mike Rodman. 2016. „Early modern medievalism.“ In *The Cambridge companion to medievalism*, edited by Louise D’Arcens, 89-102. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kabir, Ananya Jahanara, and Deanne Williams, ed. 2005. *Postcolonial Approaches to the European Middle Ages: Translating Cultures*. Cambridge University Press.
- Karbić, Damir. 2000. „Šubići i ‘dobri kralj Zvonimir’: prilog proučavanju upotrebe legendi u politici hrvatskih velikaških obitelji.“ U *900 godina Bašćanske ploče (1100.–2000.)*, uredio Petar Strčić, 271–280. Rijeka; Baška: Primorsko-goranska županija, Upravni odjel za društvene djelatnosti; Općina Baška; Povijesna udruga otoka Krka.
- Kjærulff, Berit. 2018. „Medievalism and the post-medieval Middle Ages. A review of Anglophone medievalism studies.“ *Orbis Litterarum* 73, no. 5: 458-470.
- Koselleck, Reinhart. 1985. *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. New York: Columbia University Press.
- Köhn, Rolf. 1991. „Was ist und soll eine Geschichte der Mittelalterrezeption? Thesen eines Historikers.“ In *Mittelalter-Rezeption IV: Medien, Politik, Ideologie, Ökonomie*, herausgegeben von Irene von Burg, Jürgen Kühnel, Ulrich Müller, und Alexaaeder Schwarz, 407-431. Göttingen: Kümmerle Verlag.
- Kurelac, Miroslav. 1994. „Ivan Kukuljević Sakcinski - život i djelo.“ *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 6-7: 101-116.
- Lahey, Stephen. 2021. „Czech Political Medievalism: Tomáš G. Masaryk and Petr Chelčický.“ In *Studies in Medievalism*, 30: Politics and Medievalism (Studies) II, edited by Karl Fugelso, 9-18. Woodbridge: Boydell & Brewer.
- Lampert-Weissig, Lisa. 2010. *Medieval Literature and Postcolonial Studies*. Edinburgh University Press.
- Larrington, Carolyne. 2016. *Winter is Coming: The Medieval World of Game of Thrones*. London: I. B. Tauris.
- Le Goff, Jacques. 2015. *Treba li povijest zaista dijeliti na razdoblja?* Zagreb: Tim press.
- Lukes, Daniel. 2014. „Comparative neomedievalisms: A little bit medieval.“ *postmedieval: a journal of medieval cultural studies* 5, no. 1: 1-9.
- Majer, Vjekoslav. 1935. „Tjedan dana iz dnevnika maloga Perice.“ *Hrvatsko kolo* 16: 157-171.
- Majnarić, Ivan 2018. „The Uses of the Past – the Case of Maksimir Park Mogila.“ In *Sacralization of Landscape and Sacred Place*, edited by Juraj Belaj et al. 393-401. Zagreb: Institute of Archaeology.
- Majnarić, Ivan. 2018a. *Plemstvo zadarskog zaleda u XIV. i XV. stoljeću*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Marsden, Richard A. 2018. „Medievalism: New discipline or scholarly no-man’s land?“ *History Compass* 16, no. 2: 1-9.
- Marshall, David W. 2011. „Neomedievalism, Identification, and the Haze of Medievalisms.“ In *Studies in Medievalism*, 18: Defining Medievalism(s) (II), edited by Karl Fugelso, 21-34. Woodbridge: Boydell & Brewer.
- Matthews, David. 2011. „From Mediaeval to Mediaevalism: A New Semantic History.“ *Review of English Studies* 62: 695-715.
- Matthews, David. 2014. „Middle.“ *Medievalism: Key critical terms*, edited by Elizabeth Emery and Richard Utz, 141-147. Woodbridge: D. S. Brewer.
- Matthews, David. 2015. *Medievalism: A critical history*, Woodbridge: D. S. Brewer.
- McClure, Julia. 2015. „A New Politics of the Middle Ages: A Global Middle Ages for a Global Modernity.“ *History Compass* 13, no. 11: 610-619.

- Meek Lange, Margaret. 2019. „Progress.“ *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, edited by Edward N. Zalta. Winter Edition 2019. <https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/progress/>
- Medievally Speaking, 2010. „What is Medievalism?“ Medievally Speaking, Accessed March 4, 2021. <http://medievallyspeaking.blogspot.com/2010/04/what-is-medievalism.html>
- Mölders, Bruno Valtteri Arstila, and Peter Øhrstrøm, ed. 2016. *Philosophy and Psychology of Time*. Cham: Springer International Publishing.
- Mommsen, Theodore E. 1942. „Petrarch’s Conception of the ‘Dark Ages.’“ *Speculum* 17, no. 2: 226-242.
- Moore, R. I. 2016. „Medievalism: A Critical History, by David Matthews.“ *The English Historical Review* 131, no. 551: 883-884.
- Moore, R. I. 2020. „Review: The Global Middle Ages“, edited by Catherine Holmes and Naomi Standen. *Journal of Medieval Worlds* 2, no. 1-2: 35-39.
- Murray, Alexander. 2004. „Should the Middle Ages Be Abolished?“ *Essays in Medieval Studies* 21: 1-22.
- Nemeth, Dražen. 2006. „Smrt hrvatskog kralja Zvonimira – problem, izvori i tumačenja.“ *Radovi. Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 38: 73-91.
- Özkırımlı, Umut. 2010. *Theories of Nationalism: A Critical Introduction*. Palgrave Macmillan: Basingstoke.
- Pageš, Meriem and Karolyn Kinane, eds. 2015. *The Middle Ages on Television: Critical Essays*. Jefferson: McFarland.
- Perković Thompson, Marko. 2006. „Kletva kralja Zvonimira.“ Pristupljeno 4. 3. 2021. <https://genius.com/Marko-perkovic-thompson-kletva-kralja-zvonimira-lyrics>
- Petrović, Zorislav Antun. 2016. „Zaboravljeno blago.“ U *Suzbijanje korupcije u Hrvatskoj u srednjem vijeku*, uredio Zorislav Antun Petrović, 5-7. Zagreb: Udruga Kultura i etika.
- Popa-Gorjanu, Cosmin. 2016. „Corupția și anticorupția medievală în istoriografia recentă.“ *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica* 20, no. 1: 13-40.
- Popić, Tomislav. 2014. *Krojenje pravde. Zadarsko sudstvo u srednjem vijeku (1358.–1458.)*. Zagreb: Plejada.
- Popić, Tomislav, i Ante Bećir. 2020. „Najstariji sačuvani sveščić srednjovjekovnih zapisnika komunalnih vijeća grada Trogira: pitanje datacije i kronologije.“ *Povijesni prilozi* 39, br. 59: 31-64.
- Program, 2019. „Program.“ *Renesansni festival*, 9. srpnja 2019. <https://www.renansnifestival.hr/program/>
- Pugh, Tison, and Angela Jane Weisl. 2013. *Medievalisms: Making the past in the present*. Abingdon: Routledge.
- Reuter, Timothy. 1998. „Medieval: Another Tyrannous Construct?“ *The Medieval History Journal* 1, no. 1: 25-45.
- Rubiés, Joan-Pau, ed. 2009. *Medieval Ethnographies. European Perceptions of the World Beyond*. Farnham: Ashgate.
- Shippey, Tom. n.d. „Editorial preface to Studies in Medievalism.“ Accessed January 7, 2020. <http://www.medievalism.net/conferences/>
- Shippey, Tom. 2009. „Medievalisms and Why They Matter.“ *Studies in Medievalism* 17: Defining Medievalism(s), edited by Karl Fugelso, 45-54. Woodbridge: Boydell & Brewer.
- Simmons, Clare A. 2001. „Introduction.“ In *Medievalism and the Quest for the „Real“ Middle Ages*, edited by Clare A. Simmons, 1-28. London; Portland: Frank Cass.

- Slater, Dashka. 2010. „Is Jousting the Next Extreme Sport?“ *The New York Times Magazine*, July 8, 2010. <https://www.nytimes.com/2010/07/11/magazine/11Jousting-t.html>
- Spector, Bert Alan. 2016. „Carlyle, Freud, and the Great Man Theory More Fully Considered.“ *Leadership* 12, no. 2: 250-260.
- Starn, Randolph. 2007. „The 2006 Josephine Waters Bennett Lecture: A Postmodern Renaissance?“ *Renaissance Quarterly* 60, no. 1: 1-24.
- Tarantino, Quentin. 1994. *Pulp Fiction: A Quentin Tarantino Screenplay*. New York: Hyperion for Miramax Books.
- Tosh, John. 2011. „The History of Masculinity: An Outdated Concept?“ In *What is Masculinity? Genders and Sexualities in History*, edited by John H. Arnold and Sean Brady, 17-34. London: Palgrave Macmillan.
- Utz, Richard. 2011. „Coming to Terms with Medievalism.“ *European Journal of English Studies* 15, no. 2: 101-113.
- Utz, Richard. 2017. *Medievalism: A manifesto*, Kalamazoo: Arc Humanities Press.
- Vaughn Carlos, Caitlin. 2020. „Ramble On?: Medievalism as a Nostalgic Practice in Led Zeppelin's Use of J.R.R. Tolkien.“ In *Oxford Handbook on Music and Medievalism*, edited by Stephen C. Meyer and Kirsten Yri. Oxford: Oxford University Press.
- Verdun, Kathleen. 2004. „Medievalism.“ In *Dictionary of the Middle Ages*, Supplement 1, edited by William Chester Jordan, 389-397. New York: Charles Scribner's Sons.
- Vercruyse, Tom. 2014. „The Dark Ages Imaginary in European Films.“ Phd diss., KU Leuven.
- Vitória, André. 2018. „Late Medieval Politics and the Problem of Corruption France, England and Portugal, 1250–1500.“ In *Anticorruption in History From Antiquity to the Modern Era*, edited by Ronald Kroeze, André Vitória, and Guy Geltner, 77-89. Oxford: Oxford University Press.
- Wapnewski, Peter, ed. 1986. *Mittelalter-Rezeption. Ein Symposium*. Stuttgart: J.B. Metzler.
- Watts, John. 2018. „The Problem of the Personal Tackling Corruption in Later Medieval England, 1250–1550.“ In *Anticorruption in History From Antiquity to the Modern Era*, edited by Ronald Kroeze, André Vitória, and Guy Geltner, 91-102. Oxford: Oxford University Press.
- Wilcox, Donald J. 1987. *The Measure of Times Past: Pre-Newtonian Chronologies and the Rhetoric of Relative Time*, Chicago; London: University of Chicago Press.
- Wittmann, Marc. 2009. „The inner experience of time.“ *Philosophical transactions of the Royal Society of London. Series B, Biological sciences* 364, no. 1525: 1955-1967.
- Wollenberg, Daniel. 2014. „Defending the West: Cultural Racism and Pan-Europeanism on the Far-Right.“ *postmedieval: a Journal of Medieval Cultural Studies* 5, no. 3: 308-319.
- Wollenberg, Daniel. 2020. „The Battle of Tours and the US Southern Border.“ In *Studies in Medievalism*, 29: Politics and Medievalism (Studies), edited by Karl Fugelso, 21-29. Woodbridge: Boydell & Brewer.
- Workman, Leslie J. 1998. „Speaking of Medievalism: An Interview with Leslie J. Workman.“ In *Medievalism in the Modern World. Essays in Honour of Leslie Workman*, edited by Richard Utz and Tom Shippey, 433-449. Turnhout: Brepols.
- Yri, Kirsten. 2019. „Black Sabbath Purgatus: Medievalizing heavy metal.“ *postmedieval: a journal of medieval cultural studies* 10, no. 4: 466-481.
- Zumthor, Paul. 1986. *Speaking of the Middle Ages*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Žanić, Ivo. 1994. „The Curse of King Zvonimir and Political Discourse in Embattled Croatia.“ *East European Politics and Societies* 9, no. 1: 90-122.

SUMMARY

Inventing the medieval

The paper analyzes certain aspects of medievalism, the “non-discipline” (or academic field) that is still on the margins of Croatian historiography, but also humanities in general. After a brief overview of the origins, development, and current state of medievalism, attention is focused on its main goals, fields of research, and some aspects of its relationship to medieval studies. Finally, through several case studies, the paper analyzes the shaping of the emotional experience of using the medieval to sublimate and strengthen present-day social needs. By doing so, it points out some of the important issues of the purpose of historiography and the positioning of a historian in research, but also the influence of the notion of the (medieval) past in the making of history. Although unconventional and amusing in its presentation and re-enactment of the medieval, medievalism shows its usefulness and potential for the future research of the Middle Ages. Therefore, the ultimate goal of this paper is to encourage studies of medievalism in Croatia.

Keywords: medievalism, medieval studies, history, historiography, historical research, Croatian Middle Ages

